

**ANKARA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİMDALI
EĞİTİMDE PSİKOLOJİK HİZMETLER BİLİM DALI
(EĞİTİM PSİKOLOJİSİ PROGRAMI)**

**ÖĞRENCİ ERGENLERİN ŞİDDETE YÖNELİK TUTUMLARI:
YAŞ VE CİNSİYETE GÖRE BİR İNCELEME**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hicran ÇETİN

Ankara, 2004

**ANKARA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİMDALI
EĞİTİMDE PSİKOLOJİK HİZMETLER BİLİM DALI
(EĞİTİM PSİKOLOJİSİ PROGRAMI)**

**ÖĞRENCİ ERGENLERİN ŞİDDETE YÖNELİK TUTUMLARI:
YAŞ VE CİNSİYETE GÖRE BİR İNCELEME**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hicran ÇETİN

Danışman: Prof. Dr. Figen ÇOK

Ankara, 2004

ÖZET

Çetin, Hicran, Okuyan Ergenlerin Şiddete Yönelik Tutumları: Yaş ve Cinsiyete Göre Bir İnceleme, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Prof. Dr. Figen Çok, X-89s.

Bu araştırmada okuyan ergenlerin şiddete yönelik tutumlarının yaş ve cinsiyet değişkenleri ele alınarak incelenmeye çalışılmıştır. Araştırmanın amacı okuyan ergenlerin şiddete yönelik tutumlarının yaş, cinsiyet, yaş ve cinsiyetin ortak etkilerine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini incelemektir.

Araştırma Ankara İli sınırları içerisinde, çeşitli cinsiyet, yaş grubu ve sosyoekonomik düzeyde ve okuyan ergenler ile sınırlıdır. Araştırma zaman bakımından da sınırlılıklar taşımaktadır. Araştırma verileri 2003-2004 öğretim yılı içerisinde toplanmıştır. Dolayısıyla çalışma bu zaman dilimindeki tutumları yansıtmaktadır.

Araştırmaya, 2003-2004 eğitim-öğretim yılı içinde, lise bir, iki ve üçüncü sınıflar ile üniversite bir ve ikinci sınıflarda okuyan, 14-21 yaşlarında, toplam 400 kişilik bir ergen grubu katılmıştır. Araştırmaya farklı gelir düzeylerine sahip, farklı okul türlerinde eğitim gören ergenler katılmıştır. Böylece okuyan ergenler arasında farklı okul türlerinde eğitim gören ergenler bir arada değerlendirilebilmiştir. Araştırma verilerinin toplanmasında, araştırmacı tarafından geliştirilen “Ergenlerin Şiddete Yönelik Tutumları Ölçeği”nden yararlanılmıştır. Ölçek 5’li likert tipinde olup toplam 10 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin temel yapısını belirleyebilmek amacıyla açımlayıcı (exploratory) faktör analizi uygulanmış, elde edilen bulguların desteklenebilmesi amacıyla doğrulayıcı (confirmatory) faktör analizi yapılmıştır. Geliştirilen ölçek araştırmaya katılan ergen grubuna uygulanmış, verilerin çözümlenmesinde SPSS 10.0 programı kullanılmıştır. Veriler İlişkisiz Ölçümler İçin İki Faktörlü ANOVA ile çözümlenmiş ve sonuçlar değerlendirilmiştir.

Yapılan analizler sonucunda, şiddete yönelik tutumların cinsiyete göre anlamlı bir fark gösterdiği ve erkek ergenlerin kız ergenlere göre şiddeti daha çok onayladıkları bulunmuştur. Bu bulgu literatürdeki açıklamalar ve yapılan çalışmalar ile benzerlik göstermektedir. Çok sayıda çalışma cinsiyetin tek başına şiddet için önemli bir risk etkeni olduğunu göstermektedir. Ergenlerin şiddete yönelik tutumlarını yaş faktörüne göre incelerken yaş grupları 14-17 ve 18-21 olarak iki gruba ayrılmış ve araştırmada bu iki grup arasında bir fark olup olmadığına bakılmıştır. Ergenlerin şiddete yönelik tutumlarının 14-17 ve 18-21 yaş gruplarına göre anlamlı bir farklılık gösterdiği bulunmuştur. Cinsiyetin ve yaş gruplarının, ergenlerin şiddete yönelik tutumları üzerindeki ortak etkisi ise anlamlı bulunmamıştır.

Anahtar Kelimeler: Ergen, şiddet, ergenlerin şiddete yönelik tutumu

SUMMARY

Çetin, Hicran, Student adolescents' attitudes towards violence: An investigation based on aged and gender, Master of Arts, Thesis Supervisor: Prof. Dr. Figen Çok, X-89p.

This research investigated the attitudes toward violence student adolescents considering the age and gender variables. The aim of the research is to investigate whether the attitude of violence of adolescents shows a significant difference according to age, sex and the interaction of effects of age and sex.

The research is limited to student adolescents from both genders, age groups as well as from different socioeconomic levels in Ankara province. The research also has time limitations, which was performed during the educational year 2003-2004. Therefore, the research reflects the attitude of this time period.

A group of totally 400 adolescents aged 14-21 and attending first, second, and third years of high-school as well as first and second years of university participated the research in 2003-2004 educational year. The adolescents participating the research were attending different types of schools and had varying income levels, so it was possible have a representing sample of having adolescents attending different types of schools. In data collection the 'Adolescents' Violence Behavior Scale' was developed by the researcher had been used. This is a five point Likert scale consisting of ten items. In order to determine the basic structure of the scale we performed exploratory factor analysis, and the obtained data were supported by confirmatory factor analysis. The developed scale had been applied to the research group, and SPSS 10.0 was used for data analyses. The data had been analyzed by two-way ANOVA for Independent Sample, and the conclusions had been drawn .

The analyzes indicated that the attitudes towards violence showed a significant difference according to sex, where the male adolescents have more positive attitudes towards than females. This finding has similarity with the studies and explanations in the literature. A considerable number of studies show that the boys are considered as a major risk factor for violence. Attitudes toward violence according to age was also analyzed between two age groups 14-17 and 18-21, where we found out that the attitudes towards violence showed significant difference according to the age group. The interaction of age and gender has not been found significant.

Key Words: Adolescent, violence, adolescents' attitude towards violence

İÇİNDEKİLER

SAYFA

İçindekiler	I
Tablolar Listesi	III
Şekiller Listesi	IV
Jüri üyelerinin imza sayfası	V
Teşekkür	VI
Özet	VII
Summary	IX

I.BÖLÜM

GİRİŞ	1
Problem	1
Araştırmanın Amacı	4
Araştırmanın Önemi	4
Araştırmanın Sınırlılıkları	5

II.BÖLÜM

ALAN YAZIN TARAMASI VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR	6
ŞİDDET	6
ERGENLİK DÖNEMİNDE ŞİDDET	11
Ergenlik Döneminde Şiddet Davranışlarının İncelenmesi	14
Ergenlerin Şiddet Davranışlarının Yordayıcıları	15
Ergenlerin Şiddet Davranışlarının Bireysel Etkenlerle İlişkisi	16
Ergenlerin Şiddet Davranışlarının Akranlarla İlişkisi	18
Ergenlerin Şiddet Davranışlarının Aileyle İlişkisi	21
Ergenlerin Şiddet Davranışlarının Yaşadığı Çevre ve Toplumla İlişkisi	23
Ergenlerin Şiddet Davranışlarının Okulla ilişkisi	25
Ergenlerin Şiddet Davranışları Üzerinde Medyanın Etkisi	27
Ergenlerin Çıkma (Dating) İlişkilerinde Şiddet	30
TÜRKİYE'DE YAPILMIŞ ÇALIŞMALAR	33
TUTUMLAR.....	37

Tutumların Ögeleri	39
Bilişsel Öge (Cognitive Component)	40
Duygusal Öge (Affective Component)	40
Davranışsal Öge (Conative Component)	40
Tutum ve Davranış İlişkisi	41
III.BÖLÜM	
YÖNTEM	45
Araştırmanın Modeli	45
Araştırma Grubu	45
Veri Toplama Aracı	49
Verilerin Analizi	49
IV.BÖLÜM	
BULGULAR VE YORUM.....	65
Ergenlerin Şiddete Yönelik Tutumlarının Cinsiyete, Yaşa ve Cinsiyet ve Yaşın Ortak Etkilerine Göre Değerlendirilmesi	66
V.BÖLÜM	
SONUÇ VE ÖNERİLER	70
KAYNAKÇA	74
EKLER	81
EK-1 Ergenlerin Şiddete Yönelik Tutumları Ölçek Çalışması Değerlendirme Formu	82
EK-2 Ergenlerin Şiddete Yönelik Tutumları Ölçeği Deneme Formu..	85
EK-3 Ergenlerin Şiddete Yönelik Tutumları Ölçeği	89

TABLolar LİSTESİ

	SAYFA
TABLO 1: Araştırma Grubunda Bulunan Öğrencilerin Yaşa Göre Dağılımları	46
TABLO 2: Araştırma Grubunda Bulunan Öğrencilerin Cinsiyete Göre Dağılımları	46
TABLO 3: Araştırma Grubunda Bulunan Öğrencilerin Okul Türlerine Göre Dağılımı	47
TABLO 4: Araştırma Grubunda Bulunan Öğrencilerin Anne ve Babalarının Eğitim Düzeyine Göre Dağılımları.....	47
TABLO 5: Araştırma Grubunda Bulunan Öğrencilerin Aylık Gelire Göre Dağılımları.....	48
TABLO 6: Araştırma Grubunda Bulunan Öğrencilerin Kardeş Sayısına Göre Dağılımları.....	48
TABLO 7: Ön Deneme Uygulamasına Katılan Öğrencilerin Yaşa Göre Dağılımları	50
TABLO 8: Ön Deneme Uygulamasına Katılan Öğrencilerin Cinsiyete Göre Dağılımları	51
TABLO 9: Öğrencilerin Okudukları Okul Türlerine Göre Dağılımları	51
TABLO 10: Ön Deneme Uygulamasına Katılan Öğrencilerin Anne ve Babalarının Eğitim Düzeyine Göre Dağılımları.....	52
TABLO 11: Ön Deneme Uygulamasına Katılan Öğrencilerin Aylık Gelire Göre Dağılımları	53
TABLO 12: Ön Deneme Uygulamasına Katılan Öğrencilerin Kardeş Sayısına Göre Dağılımları	53
TABLO 13: Şiddete Yönelik Tutum Ölçeğinin Temel Bileşenler Analizi Sonucunda Elde Edilen 5 Faktörün Öz Değer ve Açıklanan Varyansa Katkıları	54
TABLO 14 : Şiddete Yönelik Tutum Ölçeğinin Temel Bileşenler Analizi Sonucunda Elde Edilen Tek Faktörün Öz Değer ve Açıklanan Varyansa Katkıları	56
TABLO 15: Şiddete Yönelik Tutum Ölçeği'nin Faktör Analizi Sonuçları ve Madde Toplam Korelasyonları	56

TABLO 16: Doğrulayıcı (Confirmatory) Faktör Analizine İlişkin Standardize Çözümleme (Standardized Solution) Değerleri	59
TABLO 17: Doğrulayıcı (Confirmatory) Faktör Analizine İlişkin t Değerleri	60
TABLO 18: Doğrulayıcı (Confirmatory) Faktör Analizine İlişkin Fit (Uyuşum) İndeksi (Goodness of Fit Statistics) Değerleri	61
TABLO 19: Şiddete Yönelik Tutum Ölçeği'nin Madde Analizi %27'lik Üst ve Alt Gruplar İçin t Değerleri	62
TABLO 20 : Ergenlerin Şiddete Yönelik Tutum Ölçeğinden Aldıkları Puanların Frekans Dağılımı	64
TABLO 21: Ergenlerin Şiddete Yönelik Tutum Ölçeğinden Aldıkları Puanların Cinsiyet ve Yaşa Göre Betimsel İstatistikleri	65
TABLO 22: Ergenlerin Şiddete Yönelik Tutum Ölçeği Puanlarının Cinsiyet ve Yaşa Göre ANOVA Sonuçları	66

ŞEKİLLER LİSTESİ

ŞEKİL 1: Tutumları tahmin etmeye yarayan tepkiler	39
ŞEKİL 2: Temel Bileşenler Analizinden Sonra Ede Edilen Tek Faktörü Gösteren Çizgi Grafiği	55

Eğitim Bilimleri Enstitüsü M¼d¼rl¼đ¼'ne,

Bu alışma j¼rimiz tarafından Eğitimde Psikolojik Hizmetler Anabilim Dalında
Y¼KSEK LİSANS TEZ ALIşMASI RAPORU olarak kabul edilmiştir.

Başkan .....

¼ye.....

¼ye.....

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen ¼đretim ¼yesine ait olduğunu onaylarım.

...../...../2004

.....
Enstit¼ M¼d¼r¼

TEŞEKKÜR

Bu çalıőmanın ortaya çıkması sűrecinde, desteęi ve sabrıyla yanımda olan deęerli hocam Prof.Dr. Figen ÇOK'a, istatistiksel analizlerdeki yardımları için Yrd.Doç. Őmer KUTLU'ya yine istatistiksel konulardaki yardımı ve manevi desteęinden dolayı Ar. Gör. Őmer Faruk ŐİMŐEK'e, çalıőmamı yűrűttűęűm sűre boyunca her konuda desteklerini sunan, zaman zaman beni cesaretlendiren, motive eden arkadaşlarım Bilgen TEKCAN ve Cevriye GŪLEBAęLAN'a ve her zaman desteklerini ve sevgisini hissettięim sevgili aileme yanımda oldukları için teőekkűr ediyorum.

Hicran ÇETİN

ÖZET

Bu araştırmada okuyan ergenlerin şiddete yönelik tutumlarının yaş ve cinsiyet değişkenleri ele alınarak incelenmeye çalışılmıştır. Araştırmanın amacı okuyan ergenlerin şiddete yönelik tutumlarının yaş, cinsiyet, yaş ve cinsiyetin ortak etkilerine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini incelemektir.

Araştırma Ankara İli sınırları içerisinde, çeşitli cinsiyet, yaş grubu ve sosyoekonomik düzeyde ve okuyan ergenler ile sınırlıdır. Araştırma zaman bakımından da sınırlılıklar taşımaktadır. Araştırma verileri 2003-2004 ğretim yılı içerisinde toplanmıştır. Dolayısıyla alışma bu zaman dilimindeki tutumları yansıtmaktadır.

Araştırmaya, 2003-2004 eğitim-ğretim yılı içinde, lise bir, iki ve nc sınıflar ile niversite bir ve ikinci sınıflarda okuyan, 14-21 yaşlarında, toplam 400 kişilik bir ergen grubu katılmıştır. Araştırmaya farklı gelir düzeylerine sahip, farklı okul türlerinde eğitim gören ergenler katılmıştır. Böylece okuyan ergenler arasında farklı okul türlerinde eğitim gören ergenler bir arada değerlendirilebilmiştir. Araştırma verilerinin toplanmasında, araştırmacı tarafından geliştirilen “Ergenlerin şiddete Yönelik Tutumları leği”nden yararlanılmıştır. Ölçek 5’li likert tipinde olup toplam 10 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin temel yapısını belirleyebilmek amacıyla açımlayıcı (exploratory) faktör analizi uygulanmış, elde edilen bulguların desteklenebilmesi amacıyla doğrulatory) faktör analizi yapılmıştır. Geliştirilen lek araştırmaya katılan ergen grubuna uygulanmış, verilerin zmlenmesinde SPSS 10.0 programı kullanılmıştır. Veriler İlişkisiz lmler İçin İki Faktörlü ANOVA ile zmlenmiş ve sonuçlar değerlendirilmiştir.

Yapılan analizler sonucunda, şiddete yönelik tutumların cinsiyete göre anlamlı bir fark gösterdiği ve erkek ergenlerin kız ergenlere göre şiddeti daha çok onayladıkları bulunmuştur. Bu bulgu literatürdeki açıklamalar ve yapılan çalışmalar ile benzerlik göstermektedir. Çok sayıda çalışma cinsiyetin tek

başına şiddet için önemli bir risk etkeni olduğunu göstermektedir. Ergenlerin şiddete yönelik tutumlarını yaş faktörüne göre incelerken yaş grupları 14-17 ve 18-21 olarak iki gruba ayrılmış ve araştırmada bu iki grup arasında bir fark olup olmadığına bakılmıştır. Ergenlerin şiddete yönelik tutumlarının 14-17 ve 18-21 yaş gruplarına göre anlamlı bir farklılık gösterdiği bulunmuştur. Cinsiyetin ve yaş gruplarının, ergenlerin şiddete yönelik tutumları üzerindeki ortak etkisi ise anlamlı bulunmamıştır.

Anahtar Kelimeler: Ergen, şiddet, ergenlerin şiddete yönelik tutumu

SUMMARY

This research investigated the attitudes toward violence to student adolescents considering the age and gender variables. The aim of the research is to investigate whether the attitude of violence of adolescents shows a significant difference according to age, sex and the interaction of effects of age and sex.

The research is limited to student adolescents from both genders, age groups as well as from different socioeconomic levels in Ankara province. The research also has time limitations, which was performed during the educational year 2003-2004. Therefore, the research reflects the attitude of this time period.

A group of totally 400 adolescents aged 14-21 and attending first, second, and third years of high-school as well as first and second years of university participated the research in 2003-2004 educational year. The adolescents participating the research were attending different types of schools and had varying income levels, so it was possible have a representing sample of having adolescents attending different types of schools. In data collection the 'Adolescents' Violence Behavior Scale' was developed by the researcher had been used. This is a five point Likert scale consisting of ten items. In order to determine the basic structure of the scale we performed exploratory factor analysis, and the obtained data were supported by confirmatory factor analysis. The developed scale had been applied to the research group, and SPSS 10.0 was used for data analyses. The data had been analyzed by two-way ANOVA for Independent Sample, and the conclusions had been drawn .

The analyzes indicated that the attitudes towards violence showed a significant difference according to sex, where the male adolescents have more positive attitudes towards than females. This finding has similarity with the studies and explanations in the literature. A considerable number of studies show that the boys are considered as a major risk factor for violence.

Attitudes toward violence according to age was also analyzed between two age groups 14-17 and 18-21, where we found out that the attitudes towards violence showed significant difference according to the age group. The interaction of age and gender has not been found significant.

Key Words: Adolescent, violence, adolescents' attitude towards violence

I.BÖLÜM

GİRİŞ

Problem

Günümüzde şiddet kavramı çoğu insanın alıştığı, kanıksadığı bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Görsel ve yazılı medyada şiddetin değişik biçimlerinin göz önüne serilmesi, şiddet uygulama biçimlerinin adeta öğretilmesi, kimi şiddet davranışlarının özendirilecek boyutlarda süslenerek sergilenmesi şiddetin yaşamımızdaki varlığını sürdürmesine ve kalıcı bir yer edinmesine neden olabilmektedir.

Kimi zaman insan doğasının doğumundan beri bir parçası olarak görülen, kimi zaman ise öğrenilerek insanlığın bir parçası haline geldiği düşünülen şiddet insan gelişiminin her döneminde yer bulmuş ve incelenmiş bir kavram olarak görülmektedir. Ergenlik dönemi de bu dönemlerden birisidir.

Ergenlik dönemi, bir yandan fırtına ve stres dönemi olarak tanımlanırken, diğer yandan ergenin bireyselliğinin geliştiği bir dönem olarak görülmektedir (Adams, 1995). Ergenler kendi kimliklerini kazanırken ve hayatlarıyla ilgili anlamlar ve amaçlar oluştururken, toplumun kurallarına meydan okuyabilir ve alınan bu roller toplumsal normlar tarafından kabul görmeyebilir (Williams ve Myers, 2004). Bu dönemde ergenin yeni kimlik arayışı, ailesinden ve otorite saydığı kişilerden uzaklaşarak kendi ayakları üzerinde durma çabaları göze çarpmaktadır. Ergenlik ve genç yetişkinlik dönemleri şiddet içerikli davranışların arttığı dönemler olarak belirtilmektedir. (Dahlberg ve Potter, 2001).

İlgisiz anababa tutumları (Dahlberg, 1998), yetersiz sosyal çevre ve toplumda şiddete maruz kalma (Cillessen, 2002), okul başarısızlığı ve antisosyal arkadaş grupları ile yakınlık kurma (Herrenkohl, Maguin, Hill, Hawkins ve Abbott, 2000), başarısız kimlik gelişimi gibi etkenler sonucunda

ergen şiddet davranışlarında bulunabilmekte ya da şiddet kurbanı olabilmektedir. Ergen, gelişim süreci boyunca kendini güvenli hissetmesine olanak tanıyan çeşitli davranışlar gösterir. Bu davranış biçimlerinden bazıları, zorbalık (bullying), sözel ya da fiziksel şiddet gibi şiddetin değişik biçimlerinden birisi olabilir. Ergenin başvurduğu çeşitli şiddet biçimlerinin altında yatan dinamikleri anlayabilmek için, ergenlik döneminde gösterilen şiddet davranışlarını incelemek gerekir (Williams ve Myers, 2004).

Loeber ve Stouthamer-Loeber'e (1998) göre, ergenlerin saldırganlık ve şiddet davranışları toplumu geniş ve derin bir biçimde etkilemektedir. Ergenlik döneminde şiddetin artması, mahkemeler, okullar, psikiyatrik hizmetler, sosyal hizmetler ve diğer kuruluşların bu sorunlar ile başa çıkmada ortak çalışmaları talebini artırmaktadır.

Şiddet kavramı, birden bire ergenlik döneminde ortaya çıkan bir olgu olarak görülmemektedir. Çocukluk yıllarındaki yaşantılar, arkadaşlar tarafından kabul görmeme ve daha önce sözü edilen sözü edilen etkenlerden biri ya da genelde bir kaç zaman içerisinde bir araya geldiğinde ergenlerin suça iten şiddet davranışlarının ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Sosyal öğrenme kuramına göre ergenler, özellikle ailelerindeki ve çevrelerindeki modellerden yararlanarak, sık sık ailelerindeki, okullarındaki ve yaşadıkları toplumdaki saldırganlık biçimlerini öğrenmektedirler. Anababaları arasındaki şiddete tanık olan çocuklar, genellikle yerleşik hale gelen davranış problemleri sergilemektedirler (Akt. Williams ve Myers, 2004). Bu etkenlerin yanında medyada gösterilen şiddet olayları, bilgisayar oyunlarındaki şiddet tek başına ergen şiddetine neden olarak gösterilemese bile diğer etkenlerle birleştiğinde şiddet davranışlarının ortaya çıkmasında etkili olmakta ve medya, çocuk ve gençlere şiddetin nasıl uygulanacağını öğreten öğelerden birisi halini almaktadır.

Türkiye'de ergenler üzerinde gerçekleştirilen şiddet çalışmalarına bakıldığında ergenlerin şiddet içeren davranışları, bu davranışların oluşmasına neden olan etkenler ve bunların engellenmesine yönelik sınırlı sayıda çalışmaya rastlanmaktadır. Türkiye'de ergenlerin şiddet içeren

davranışları okullardaki şiddet olayları çerçevesinde dar alanda incelenen bir konu gibi gözükmektedir. Bununla birlikte ergenlerin aile içinde, toplumsal yaşamda ve diğer alanlarda karşılaştıkları şiddete ilişkin yapılan az sayıdaki çalışmalarda geneli yansıtmamaktadır. Ergenlik döneminde meydana gelen şiddet davranışlarını ve ergenlere yönelik şiddeti anlayabilmek ve önleyici müdahale programları geliştirebilmek için tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de “şiddet” olgusunun ergen yaşantısındaki yeri ve ergenler tarafından şiddetin nasıl algılandığı, ergenlerin şiddete yönelik tutumları, ergenlik döneminde meydana gelen şiddet davranışlarının oluşmasındaki risk etkenleri açık bir biçimde belirlenmelidir. Bu çalışma ile ergenlerin şiddete yönelik tutumları ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Tutum kavramı, davranışın meydana gelmesine neden olan etkenlerden birisi olarak görülmektedir (Kağıtçıbaşı, 1999). Tutum ve davranış arasında karşılıklı bir ilişkinin varlığından söz edilebilmektedir. Tutumlar davranışları etkilerken aynı zamanda davranışlar da tutumları etkileyebilmektedir (Smith ve Mackie, 1995). Ergenlerin şiddete yönelik tutumları belirlenmeye çalışılarak, ergenlik döneminde meydana gelebilecek şiddet davranışları hakkında bir öngörüye sahip olmak amaçlanmaktadır. Ergenlerin şiddete bakışlarını, şiddet davranışlarını onaylayıp onaylamadıklarını belirleyebilmek, ergenlik dönemindeki şiddet davranışları ile ilgili daha sağlıklı öngörülerde bulunabilmenin bir parçası olarak görülmektedir.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın genel amacı, ergenlerin şiddete yönelik tutumlarını yaş ve cinsiyet açısından inceleyebilmektir.

Bu genel amaç çerçevesinde aşağıdaki sorulara yanıt aranmaya çalışılacaktır.

1. Ergenlerin şiddete yönelik tutumları,

a-“Yaş” a göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?

b-“Cinsiyet” e göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?

c- “Yaş” ve “Cinsiyet” değişkenlerinin ortak etkisine göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?

Araştırmanın Önemi

Ergenlik dönemi şiddet davranışlarının ortaya çıkmasında risk oluşturan dönemler arasında en önemlisi olarak görülmektedir. Bu dönemde kendisini ispatlama ve kimliğini oluşturma çabası içerisinde olan ergen, ilgisiz aile tutumları, arkadaşlar tarafından dışlanma gibi şiddet oluşumunu destekleyen etkenlerle karşı karşıya kaldığında ergen yaşantısında şiddet kaçınılmaz olabilmektedir (Dahlberg, 1998; Dahlberg ve Potter, 2001). Şiddet davranışlarının yordanabilmesi, ergenlik dönemindeki şiddet olaylarının engellenebilmesi için şiddetin temel nedenlerinin ve ergenlerin şiddete yönelik tutumlarının anlaşılabilmesi gerekmektedir. Türkiye’de ergenlerin şiddet konusundaki görüşlerini, şiddeti kullanma biçimlerini ve amaçlarını belirten sınırlı sayıda çalışmaya rastlanmaktadır.

Bu çalışmada geliştirilen ‘Ergenlerin Şiddete Yönelik Tutumları Ölçeği’ kullanılarak değişik yaş ve cinsiyetlerdeki ergenlerin şiddete yönelik tutumları, ergenlerin ifadeleriyle değerlendirilmiştir. Daha önce yapılan ve

ergenlerin uyguladığı ve maruz kaldığı şiddet davranışlarını açıklamaya yönelik betimsel araştırmaların ötesinde, ergenlerin şiddete yönelik tutumlarını ölçmek amacıyla hazırlanan şiddete yönelik tutum ölçeği ile bu alana bir katkı sağlanması amaçlanmaktadır. Bir davranışın nedenlerini anlamak ve kavramak, o davranışa karşı nasıl tepki verileceğini belirleyebilmek açısından önemlidir. Tek başına yeterli olmamakla birlikte davranışın nedenlerini açıklayan bir kavram da “tutum” kavramıdır. Bu çalışmanın ergenlik dönemindeki farklı şiddet çalışmalarında yol gösterici olması beklenmektedir. Ayrıca literatürde bu alandaki boşluğun doldurulmasında da yararlı olacağı düşünülmektedir.

Çalışmanın bir diğer önemi ise Türkiye’deki ergenlerin şiddet konusundaki tutumları incelenirken, diğer yandan dolaylı olarak ergenlerde ahlaki yargının gelişimi boyutunda da değerlendirme fırsatı tanınmasıdır.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırma Ankara İli sınırları içerisinde, farklı cinsiyet, yaş grubu ve sosyoekonomik düzeydeki öğrenci ergenler ile sınırlıdır.

Araştırma zaman bakımından da sınırlılıklar taşımaktadır. Araştırma 2003-2004 öğretim yılı içerisinde gerçekleştirilmiştir. Dolayısıyla çalışma bu zaman dilimindeki tutumları yansıtmaktadır.

II.BÖLÜM

ALANYAZIN TARAMASI VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

ŞİDDET

Şiddet yaşantımızın pek çok alanına yayılmış bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Televizyonlarda, gazetelerde her gün şiddet içerikli değişik haberlere yer verilmekte, savaşlardan töre gereği ortaya çıkan şiddet davranışlarına kadar geniş bir yelpazede kendisini gösteren şiddet davranışları zaman zaman bir eğitim aracı olarak bile benimsenebilmektedir. Toplumun içerisinde böylesine yer etmiş olan şiddet olgusu değişik araştırmacılarca farklı biçimlerde tanımlanmaktadır. Bu tanımlamalarda şiddetin fiziksel güç kullanımı, vurma, yaralama, fiziksel zarar verme gibi özellikleri ile bağlantısını ortaya koyan tanımlamalar çoğunluktadır.

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından şiddet kişinin kendisine, bir başkasına ya da bir gruba karşı, yaralanma, ölüm, psikolojik zarar, gelişme geriliği ya da ihmal ile sonuçlanan (ya da sonuçlanma olasılığı yüksek olan) kasıtlı güç kullanımı ya da güç kullanma tehdidi olarak tanımlanmaktadır (Krug, Mercy, Dahlberg ve Zwi, 2002).

May'e (1972) göre ise şiddet birinin gücünün bir diğerinin gücüne kanıtlanmasıdır. Şiddet uygulayanlar için sonuçları ne olursa olsun, bu durum diğerleri için yıkım olmaktadır (Akt. Chisholm, 1995).

Michaud'a (1991) göre, bir karşılıklı ilişkiler ortamında taraflardan bir ya da birkaçı doğrudan ya da dolaylı olarak, diğerlerinin bir ya da bir kaçının bedensel ve törel (ahlaki/moral/manevi) bütünlüğüne, mallarına ya da simgesel ve kültürel değerlerine, oranı ne olursa olsun zarar verecek biçimde davranıyorsa orada şiddet vardır.

Walker, Colvin ve Ramsey (2002), şiddeti diğer insanlara karşı yöneltilen, duygusal ve fiziksel saldırganlık olarak tanımlamıştır (Akt. Williams

ve Myers, 2004). Saldırganlık ise, yaralama ya da incitme niyeti taşıyan, fiziksel ya da sözel davranış olarak tanımlanır. Anderson ve Bushman (2002), şiddeti bir saldırganlık biçimi olarak ortaya koymaktadırlar. Saldırganlık, diğer kişiye karşı yöneltilen, zarar verme amacı ile gerçekleştirilen herhangi bir davranıştır. Aynı zamanda saldırganlıkta bulunan kişi, davranışın zarar vereceğine inanmak zorundadır ve saldırılan kişinin (kurban), kendisine yöneltilen davranıştan kaçınmasına neden olmalıdır. Kazara verilmiş bir zarar saldırganlık değildir çünkü kasıtlı bir biçimde yapılmamıştır. Şiddet ise ölüm gibi yüksek derecelerde zarar vermeyi amaçlayan bir saldırganlık biçimidir. Tüm şiddet biçimleri bir saldırganlıktır ancak saldırganlığın her biçimi şiddet olarak kabul edilmemektedir.

Büker'in (1988) aktardığına göre Halloran (1983), şiddeti uygulayan ve uygulanan birey ve gruplara göre ikiye ayırmaktadır. Birincisi cinayet, saldırı, tecavüz gibi olayları içerisine alan bireysel şiddettir. İkincisi ise ayaklanma, kurtuluş hareketi, devrim gibi olayları içerisine alan kurumsallaşmış şiddet olarak belirtilmektedir.

Ünsal'ın (1996) aktardığına göre benzer biçimde Chesnais şiddeti özel şiddet ve ortak (collective) şiddet olarak sınıflandırmaktadır. Ölümle sonuçlanan cinayetler, bilerek darbe ve yaralamalar, zehirlemeler, tecavüz, intihar ve intihara teşebbüs ve kazalar özel şiddete girmektedir. Terör ve ihtilaller, endüstriyel şiddet ve savaş ortak (collective) şiddet sınıflaması içerisinde yer almaktadır.

DSÖ, şiddetin kendine somut bir biçimde zarar verme (self-inflicted), kişilerarası (interpersonal) şiddet ve ortak (collective) şiddet olarak üç ana kategoride toplanabileceğini belirtmektedir. Kendine somut bir biçimde zarar verme (self-inflicted), intihara eğilimli davranışları, kendini istismar davranışlarını (self-abuse) içermektedir. Kişilerarası (interpersonal) şiddet biçimleri ailede ve toplumda gerçekleşmekte, çocuklara, eşlere, yaşlılara, tanıdık ya da tanıdık olmayan kişilere yöneltilmektedir. Ortak (collective) şiddetin ise politik, sosyal ve ekonomik boyutlarından söz edilmektedir. Şiddet kime yöneltilmiş olursa olsun tüm şiddet biçimlerinde şiddetin

psikolojik, fiziksel, cinsel zarar verme ve ihmal etme (deprivation) boyutları göze çarpmaktadır (Krug ve diğerleri, 2002).

Şiddetin kaynağı ve türleri konusunda yapılan çalışmalara bakıldığında Fromm'un açıklamaları karşımıza çıkmaktadır. Fromm'a (1994) göre, şiddetin çeşitli türleri değişik bilinçsiz dürtüler arasındaki ayırımdan doğmaktadır. Şiddet türlerinden birisi, tepkisel şiddettir. Tepkisel şiddet korkudan doğmaktadır, bir insanın kendisinin ya da başkalarının özgürlüğünü, yaşamını, malını, onurunu korumaya yönelik yapılan hareketlerdir. Bu korku bilinçli ya da bilinçsiz olabilir. Tepkisel şiddetin bir biçimi de engellemeden kaynaklanan gerginlik sonucu ortaya çıkmaktadır. Bir diğer şiddet türü de öç alıcı şiddettir. Tepkisel şiddette amaç tehdidin getirdiği zararı başka yöne çevirmektir. Öç alıcı şiddette ise zarar zaten verilmiştir ve şiddetin savunma işlevi ortadan kalkmıştır. Öç alma dürtüsünden kaynaklanmaktadır.

Şiddetin nedenleri konusunda yapılan araştırmalara bakıldığında, "şiddet" kavramı gibi nedenleri de pek çok farklı biçimlerde açıklanmaktadır ve bu açıklamalarda da şiddetin temel özelliklerinin ortaya çıktığı görülmektedir.

DSÖ şiddetin nedenlerinin tek bir etkene dayalı olarak açıklanamayacağını belirtmektedir. Şiddetin nedenleri karmaşıktır ve farklı düzeylerden oluşmaktadır (Krug ve diğerleri, 2002).

Ekolojik modele dayalı olarak şiddetin dört düzeyinden söz edilebilmektedir (Krug ve diğerleri, 2002). İlk düzeyde şiddet kurbanı olma ya da şiddet uygulama olasılığını artıran yaş, eğitim, kazanç gibi demografik özellikler, kişisel hastalıklar, madde bağımlılığı, geçmiş deneyimler, şiddete tanık olma ya da katılma gibi **biyolojik ve kişisel etkenler** tanımlanmaktadır.

İkinci düzeyde aile ve arkadaş gibi kişilerle gerçekleşen **yakın ilişkilerden** söz edilmektedir. Örneğin, gençlerin uyguladıkları şiddet davranışlarında, şiddete katılan ya da şiddet uygulayan arkadaşlara sahip olmak gençlerin şiddet kurbanı olma ya da uygulama olasılığını

artırmaktadır. Eşler arasında yaşanan şiddet olayları da bu düzeyde değerlendirilmektedir.

Üçüncü düzeyde okullar, işyerleri ve komşuluk ilişkileri gibi **toplumsal ortamlarda** gerçekleşen şiddet açıklanmaktadır. Örneğin, yerel uyuşturucu ticaretinin varlığı, sosyal bağların olmayışı ve yoksulluk gibi etkenler şiddet için risk oluşturmaktadır.

Son olarak dördüncü düzeyde, şiddet oluşumu için ortam yaratan, şiddeti özendiren ya da engelleyen **geniş toplumsal etmenler** yer almaktadır. Sosyal ve kültürel normlar, adalet sisteminin gereksinimleri karşılayabilmesi, toplumda cinsiyet rollerine bakış, ana-baba çocuk ilişkileri, kazanç eşitsizliği, sosyal sağlık sistemi, şiddetin sosyal kabul edilebilirliği, ateşli silahlara ulaşılabilirlik, medyada şiddete maruz kalma ve politik kararsızlık (instability) şiddetin oluşumunda etkili olabilmektedir.

Tsytsarev ve Callahan (1995) şiddetin, ihtiyaçların tatmin edilmesi ile ilgili olarak nasıl ortaya çıktığı üzerinde durmuşlardır. Bu bakış açısından şiddet aşağıdaki yönleri ile düşünülebilmektedir.

- **Gerginlik azaltan bir araç olarak:** Bu tür şiddet biçiminde, kızgınlık ve şiddet dürtülerle ortaya çıkar ve boşaltılması gerekir. Şiddet göstermek bu gerginliği azaltmanın bir yoludur.
- **Geçici özgüven aracı olarak :** Başkalarına gösterilen şiddet davranışı kişiye özgüven, iktidar ve büyüklük sağlayabilir.
- **Duygusal durum aktarımı ve sansasyon yaratma aracı olarak:** Şiddet, etki yaratma, duygusal boşluk ve sıkıntıdan kaçma amacı ile kullanılabilir.
- **Açığı kapama (compensation) ya da yerine koyma (substitution) amacı için kullanılacak bir araç olarak:** Temel

gereksinimlerden kaynaklanan hayal kırıklığı (örn: aşk, güç ve toplumsal başarıya duyulan ihtiyaç), gerginlik ve kızgınlık sonucu şiddetin başkalarına ve sık olamasa da insanların kendilerine yönlendirildiği görülmektedir.

- **İletişim aracı olarak:** Şiddet bazı alt kültürler için önemlidir ve grup içinde ilişki kurulmasına ve hiyerarşi oluşmasına yardımcı olmaktadır. Dahası, şiddet ve saldırgan davranışlar karmaşık duygusal ilişkileri basitleştirmektedir. Fiziksel ve psikolojik şiddet başkalarını yönlendirmede kullanılmakta ve ulaşılması zor hedeflere daha kolay ulaşılmasını sağlamaktadır.

Chisholm'un (1995) aktardığına göre Lefer (1984) şiddete eğilimli kişilerin (violence-prone individual), baskının, önlemenin, çekingenliğin, tepkinin, akılcılığın ve vicdanın gücüne bağlı olarak

- Neden göstermeden şiddeti amaca ulaşmak için kullananlar,
- Vicdanında neden bulmaya çalışarak şiddeti bir amaca ulaşmak için kullananlar,
- Uyuşturucu kullanımı ve bilinçsizlik durumunda şiddet kullananlar,
- Bir başka şiddete eğilimli kişi (violence-prone individual) ile işbirliği yaparak şiddet kullananlar,

olarak dört grupta incelenebileceğini belirtmektedir.

Sonuç olarak, şiddet konusunda yapılan tanımlamalara ve şiddetin nedenleri ile ilgili açıklamalara bakıldığında "şiddet" kavramının özellikle fiziksel güç kullanımı ile bağlantısı göze çarpmaktadır. Şiddet davranışlarını kişi kendisine yöneltebileceği gibi, şiddet başka bir kişi ya da gruba yönelik de olabilmektedir. Şiddet tanımlamalarında şiddetin fiziksel boyutunun yanında psikolojik zarar verme, yoksun bırakma biçimlerinde de gerçekleşebildiği anlaşılmaktadır. Şiddet konusunda yapılan çalışmalar ve tanımlamalar şiddetin tek bir etkene bağlı olarak gerçekleşen bir süreç

olmadığını, karmaşık bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Açıklamalarda aynı zamanda şiddet kavramının saldırganlık kavramı ile benzerliği, bu kavramları net olarak ayırabilmedeki güçlük de göze çarpmaktadır.

ERGENLİK DÖNEMİNDE ŞİDDET

Ergenlik ve genç yetişkinlik dönemi risk alma davranışlarının arttığı dönemler olarak görülmektedir. Çocukluk yıllarında görülen şiddetin daha yumuşak biçimleri, ergenlik ve genç yetişkinlik yılları boyunca şiddetin daha katı biçimlerine ve planlanmış saldırganlık (assaultive) davranışlarına dönüşebilmektedir. Okul yıllarında gösterilen tahripçilik (vandalizm), okuldan kaçma (truancy) davranışları ergenlik ve genç yetişkinlik döneminde daha ciddi suç davranışlarına dönüşebilmektedir (Dahlberg ve Potter, 2001).

Cillessen'e (2002) göre gençler kızgınlıklarını kontrol edemiyorlarsa, kendileri ve toplum hakkında çarpık görüşlere sahiplerse, kendi görüşlerini gerçekçi biçimlerde tartışabilecekleri akran etkileşimi ya da arkadaşlık ilişkilerinden yoksunlarsa, silah kullanımı deneyimine sahiplerse ya da silahlara rahatlıkla ulaşabiliyorsa bu durum ölümle sonuçlanan şiddet olaylarına kadar uzanabilmektedir. Ergenlerin gergin oldukları durumlarda aralarındaki anlaşmazlıklar fiziksel kavgalara yol açabilir ya da başkaları hakkında dedikodu yayma, birisini gruptan ya da grup etkinliğinden dışlama gibi dolaylı saldırganlık biçimlerine dönüşebilir.

Fatum ve Hoyle'ye (1998) göre bir çok ergen, birisi tarafından kendisine saygısızlık gösterilirse (kaba davranışlar, şiddet gibi), kendisine gösterilen saygıyı tekrar kazanmak için harekete geçer ve misillemede bulunur. Misilleme sonucunda, karşısındakine aynı düzeyde ya da daha ağır bir biçimde karşılık veren ergen, bu davranışı haklı olarak gösterir. Bu nedenle bir çok saldırganlık hareketi ergenler tarafından şiddet olarak değil, sosyal statü kazanma ya da bunu korumanın bir yolu olarak görülür (Williams ve Myers, 2004).

Bir çok çocukluk ve ergenlik dönemi araştırması açık (overt) ve örtük (covert) sorun davranışları arasında farklılık olduğunu belirtmektedir. Saldırganlık ve şiddet gibi açık (overt) olarak görünebilen sorunlar, kural olarak, kurban ile doğrudan doğruya karşı karşıya gelmeyi, açık bir çatışmayı ve fiziksel yaralama tehdidini içerirken, örtük (covert) davranışlar, sahtekarlık, hırsızlık gibi suçun şiddet içermeyen ve doğrudan karşı karşıya kalmayı gerektirmeyen, gizli ve sinsi (sneaky) davranış biçimlerini içermektedir. Bununla birlikte, bu iki davranış biçimi arasında ilişki de vardır. Bazı ergenler bunlardan sadece birisini, bazıları her ikisini birden gerçekleştirebilmektedirler. Açık (overt) davranışlar yaşla birlikte azalmaya eğilimliken, örtük (covert) davranışlar artmaya eğilimlidir (Loeber ve Stouthamer-Loeber, 1998).

Loeber ve Stouthamer-Loeber (1998) suç işlemeden önceki sorunlu davranışları ve suç davranışlarını bütünleştiren ve kronik suçlu olma yolunda yüksek risk taşıyan ergen gruplarını tanımlayan üçlü bir gelişimsel süreç modelinden (triple-pathway model) söz etmektedirler. Gelişimsel süreç ya da yol (Developmental pathway) kişilerin grup olarak davranışsal gelişimi şeklinde tanımlanır ve bu gelişim başka grupların davranışsal gelişiminden ya da diğer gruplardan farklıdır. Üçlü gelişimsel süreç modeline göre çocukluk ve ergenlik boyunca şiddetin gelişimi rastgele değil, sistemli bir sıra izlemektedir. Küçük yaştaki erkek çocuklar gelişimsel süreci (Developmental Pathway) açık (overt) davranışlarda bulunarak ilk basamaktan itibaren takip ederken, şiddet uygulayan ergen bu davranışlara daha çok sürecin ikinci aşamasında başlıyor görünmektedir.

Bu süreç üç basamaktan oluşmaktadır. Birinci basamak, önemsiz, küçük saldırganlıklarla başlayan ve ardından fiziksel dövüşlerin ve şiddetin geldiği **açık süreç (overt pathway)**, ikinci basamak küçük örtük (covert) davranışları içeren, eşyalara zarar verme (vandalizm) ve suçun daha ciddi biçimlerine dönüşen **örtük süreç (covert pathway)** ve üçüncü ve son basamak ise, 12 yaşından önce görülen inatçı davranışlardan, meydan okuma, otoriteden kaçma (okuldan ya da evden kaçma, geç saatlere kadar

dışarıda kalma) ya da otoriteye ters düşme gibi davranışlardan oluşan **otorite çatışması süreci (an authority conflict pathway)dir.**

Çocukların Suç ve Sorun Davranışlarının Gelişiminde Üçlü Gelişim Süreci Modeli

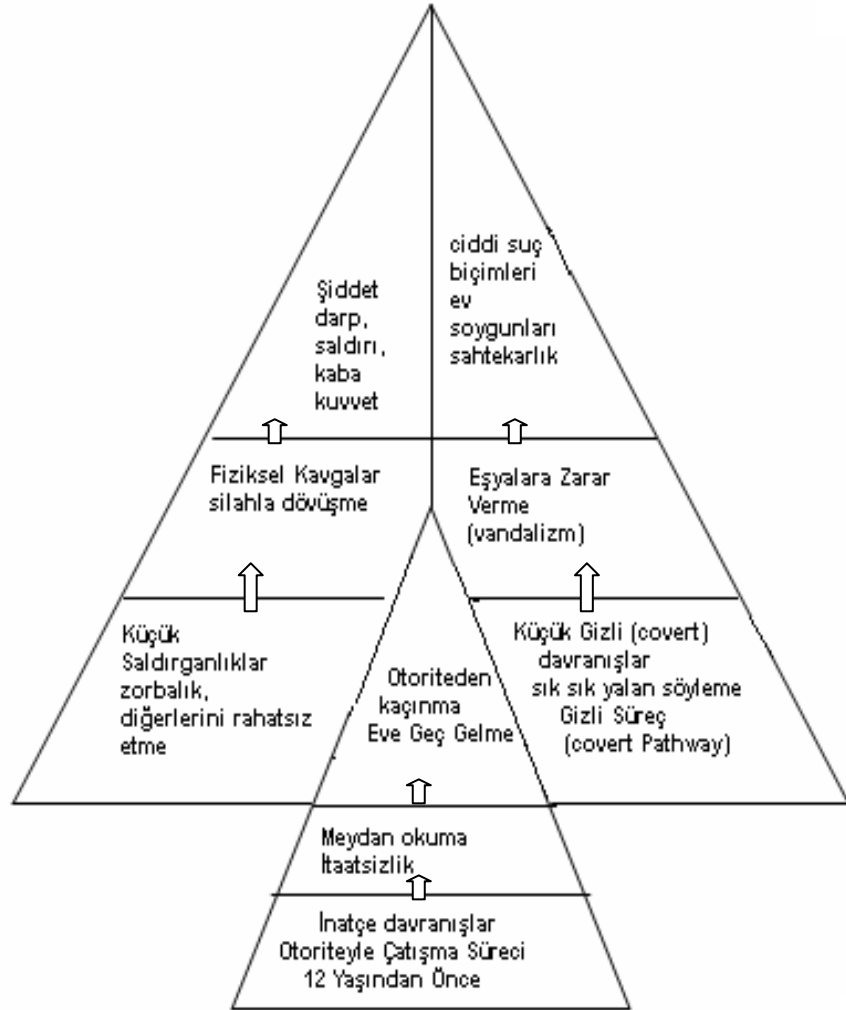
Başlangıç Yaşı
(Age of Onset)

Geç (Late)

%
Düşük

Erken
(Early)

Yüksek

Kaynak: Loeber ve Stouthamer-Loeber, 1998

Loeber ve Stouthamer-Loeber (1998) genç (youngest), orta yaşlı (middle) ve büyük (oldest) Afrika kökenli Amerikalı çocuklar ve Beyaz Amerikalı çocuklardan oluşan örneklemede, Afrika kökenli Amerikalı çocukların %77-95'inin ve Beyaz Amerikalı çocukların %88-%98'inin gelişim süreci modelinde açık sürecin (overt pathway) gelişim sırası hipotezine

uygunluk gösterdiklerini belirtmektedirler. Ayrıca küçük yaşlarda, gelişimsel süreçte küçük saldırganlıklar, fiziksel dövüş ve saldırı, darp, gibi daha ciddi şiddet davranışlarına doğru bir süreç izlenirken, yaş büyüdükçe küçük saldırganlıklardan ciddi şiddet olaylarına geçiş ya da doğrudan fiziksel şiddetten ciddi şiddet davranışlarına geçiş görülmektedir.

Özet olarak Loeber ve Stouthamer-Loeber (1998)'e göre çocukluk ve ergenlik yılları boyunca şiddetin gelişimi düzenli bir yol izlemektedir. Şiddet uygulayan ergenler açık görünen davranışlarına sık sık gelişimsel sürecin ikinci basamağından başlasalar da çoğunlukla açık süreci (overt pathway) takip etmektedirler.

Ergenlik Döneminde Şiddet Davranışlarının İncelenmesi

Ergenlik döneminde görülen şiddet davranışlarını anlayabilmek ve şiddet için önleyici müdahaleler geliştirebilmek için ergenlik dönemindeki şiddetin yordayıcılarını belirlemek gerekmektedir. Dahlberg (1998), toplum sağlığı yaklaşımlarında şiddeti önlemenin ilk adımının genç insanların şiddet kurbanları ve uygulayanları olmalarının nedenlerinin belirlenmesi ve anlaşılması olduğunu ifade etmektedir. Bu etkenler belirlendiği zaman, araştırmacılar ve uzmanlar konuya ilişkin değerlendirme yapabileceklerdir. Tsytsarev ve Callahan (1995) şiddet ile ilgili araştırmaların metodoloji ve deneysel çalışma yönünden zayıflıklar ve yetersizliklerle dolu olduğunu belirtmektedirler. Çalışmalarda kontrol grupları hemen hemen hiç kullanılmamakta, şiddetin kendisi tanımlanmamaktadır. Ailedeki sözlü saldırı gibi bazı şiddet davranışları toplumun çoğunluğu tarafından şiddet olarak algılanmamaktadır. Diğer taraftan cinayet gibi uçlardaki şiddet davranışları ise kızgın ve şiddete eğilimli kişilerde bile sık görülmemektedir. Bu durum ise konuya sistematik yaklaşımı engellemektedir.

Cillesen (2002) ergenlerin şiddet davranışlarının yordayıcılarını tartışmadan önce, bir takım metodolojik konuların açıklığa kavuşturulması gerekliliğinden söz etmektedir.

Öncelikli olarak, şiddet davranışlarının önceden yordanması ve gözlenebilmesi, sonraki olayları takip etmek için yeterli verileri toplamak zordur. Araştırmacıların, güvenilir yordamaları desteklemede yeterli veri toplayabilmeleri için büyük öğrenci örneklemeleri ile ve uzun süre çalışmaları gerekmektedir (Cillesen, 2002).

İkincisi, davranışlar üzerinde etkili olan kişinin (örn, akran etkisine aşırı duyarlılık) ya da durumun (örn, akran grubunun normlarına uymak için çok aşırı baskı) mevcut özellikleri incelenmelidir. Geçmiş yıllardaki davranışların ve olayların etkilerini anlamak için aynı yaştaki çocukların birkaç yıl boyunca ergenliğe ya da genç yetişkinliğe ulaşana kadar takip edildiği boylamsal araştırmalar gerekmektedir.

Üçüncü olarak, bu çalışmalardan toplanan verilerin bir çok kaynaktan gelmesi gerekmektedir. Bu çalışmalarda tipik olarak dört bilgi kaynağı dikkate alınmaktadır. Bunlar:

- Öğretmenler ve anne babalar tarafından değerlendirme,
- Akran değerlendirmesi,
- Çocukların kendileri tarafından sunulan bilgiler,
- Çocuk davranışının laboratuvar ya da oyun alanları gibi doğal ortamlarında eğitilmiş gözlemciler tarafından gözlemlenmesidir.

Dördüncü olarak, çocukluk ve ergen saldırganlığının yordanmasında bir çok neden eş zamanlı olarak ele alınmalıdır. Herhangi bir sonuç için tek bir etken sorumlu değildir. Akranların sosyal dünyası karmaşık dinamikler içeren bir sistemdir. Bazen, bir değişken kişiyi belli bir yönde yönlendirebilir, ancak her bir etkenin etkisi diğerleri ile birlikte dikkate alınmalıdır. Kavramsal olarak, tek bir etkene odaklanmak yerine, yer alan tüm etkenlerin incelenmesi gerekmektedir.

Ergenlerin Şiddet Davranışlarının Yordayıcıları

Ergenin şiddet davranışları göstermesine yönelik risk etkenleri çeşitlilik göstermektedir. Araştırmalar risk etkenlerinin ilk çocukluk yıllarından itibaren ortaya çıkabileceğini ve diğer gelişimsel dönemler içerisinde şiddet davranışlarında bulunma ve suç işleme biçimlerinde kendisini gösterebileceğini ortaya koymaktadır. Yapılan araştırmalar incelendiğinde, şiddetin oluşumunda bireysel etkenlerden, aile, akran grupları, toplum, okul ve medyanın etkilerinden söz edilebilmektedir. Ayrıca şiddet kullanan ergenler genellikle diğer duygusal ve davranışsal problemlerle de karşı karşıya kalmaktadırlar (Ellickson ve Saner, 1997).

Ergenlerin Şiddet Davranışlarının Bireysel Etkenlerle İlişkisi

Ergenlik ve genç yetişkinlik dönemleri risk davranışlarının fazlasıyla görüldüğü dönemlerdir. Şiddet ve suç davranışları yaşamın bu dönemlerinde doruk noktasına ulaşmasına karşın, şiddetin çocukluk yıllarına kadar uzanabilen uzun bir geçmişi vardır (Dahlberg, 1998).

Şiddete ilişkin risk etkenlerinin bireysel boyutlarından birisi, çok küçük yaşlardaki çocuklarda tanımlanabilen, gelişim sürecinde olumsuz sosyal ve çevresel etkilere duyarlılığı artırabilen biyolojik ve psikolojik özelliklerdir (Herrenkohl ve diğerleri, 2000). Farrington, Loeber ve van Kammen (1990), hiperaktivite, dürtüsellik (impulsivity), dikkatsizlik gibi durumların, daha sonraki suçların belirleyicisi olduğunu belirtmektedirler (Akt. Beyers, Loeber, Wikström ve Stouthamer-Loeber, 2001).

Yetişkin ve çocuk literatüründe, erken dönemlerde gösterilen şiddet davranışlarının gelecekte gösterilen şiddet davranışlarının en basit yordayıcılarından biri olduğu görülmektedir (Borum, 2000). Kohlberg, LaCrosse ve Ricks (1972) ve Parker ve Asher (1987) antisoyal davranışlar ya da herhangi bir suçtan dolayı erken yaşlarda tutuklanmanın, daha sonra gösterilen şiddet davranışlarını artırdığını belirtmektedirler (Akt. Borum, 2000).

Bireysel özelliklerden bir diğeri de cinsiyet olarak belirtilmektedir. Çok sayıda çalışma cinsiyetin tek başına şiddet için önemli bir risk etkeni olduğunu göstermektedir. Elliot (1993) ve Loeber'e (1998) göre erkekler kadınlara oranla şiddete daha yatkındırlar (Akt.Herrenkohl ve diğeri, 2000). Oliver (1989) ve Spivak (1989) erkek çocukların yüksek düzeyde fiziksel saldırganlığı teşvik eden rollerle toplumsallaşmasından dolayı şiddete daha eğilimli olduklarını belirtmektedirler (Akt.Herrenkohl ve diğeri, 2000). Kızlar ve erkeklerde şiddete yönelik risk etkenleri de farklılık göstermektedir. Kızlar aile sorunları ve anababalarıyla kopuk ilişkiler konusunda daha duyarlı gözükmektedirler (Ellickson ve Saner, 1996).

Loeber'e (1998) göre, kadın ve erkeklerin şiddeti gösteriş biçimleri de birbirlerinden farklıdır. Erkekler diğeri kişilere karşı düşmanlığı fiziksel güçle ifade ederken, kadınlar düşmanlıklarını daha çok "yabancılaşma" (alienation), ilişkiyi keserek dışlama (ostracism) ve karakterini lekeleme (character defamation) gibi dolaylı yollarla (Akt.Herrenkohl ve diğeri, 2000) ve sözel biçimlerde ifade etmektedirler (Loeber ve Stouthamer-Loeber, 1998). Kızlar antisosyal davranışları daha çok ergenlik döneminde sergilemektedirler (Loeber ve Stouthamer-Loeber, 1998).

Ellickson ve Saner (1997), lise son sınıfta okuyan ve eğitimini yarıda bırakmış (dropout), kırsal bölgelerde ve şehirde yaşayan 17-18 yaşlarındaki 4500 ergen ile boylamsal bir araştırma yapmışlardır. Çalışmada farklı sosyoekonomik düzeyleri ve etnik kökenleri (Afrika kökenli Amerikalı, Asya kökenli ya da Hint kökenli Amerikalılar) temsil edebilecek ergenlerden yararlanılmıştır. Ergenlerden, silah kullanımı, şiddet davranışları, silah taşıma, birilerini yaralama ya da tehdit etme konularında kendilerine yöneltilen sorular yoluyla 7.8.9.10. ve 12. sınıf düzeylerinde bilgiler toplanmıştır. Çalışmaya katılan 4586 ergenden bir kısmı bu süreç içerisinde çeşitli nedenlerle çalışmadan ayrılmış 4500'ünden alınan veriler değerlendirilmiştir. Örneklemin yaridan çoğunun (%54), son bir yıl içerisinde şiddetin diğeri biçimlerinden birisini uyguladığını ve dörtte birinin (%23), aile üyeleri ve tanıdıklarına karşı sürekli şiddet davranışları yönelttiklerini ortaya

koymuşlardır. Yine bu çalışmada kızların da erkekler kadar şiddet eylemlerinde bulunduğu, ancak cinsiyet farklılığının daha çok uygulanan şiddet biçimlerinde ortaya çıktığı bulunmuştur. Örneğin araştırmada erkeklerin % 21'i çakı, bıçak gibi aletler söylerken, kızların sadece % 4'ü bu tarz aletler taşıdığını belirtmiştir. Her iki grubun da ailede şiddet uygulamaya eğilimli olduğu görülmüştür.

Şiddetin içinde erken yaşlarda bulunmak da daha sonraki yaşlarda şiddet ve suç dünyasında bulunmanın en güçlü işaretlerinden birisi olarak görülmektedir. Erken yaşlarda şiddetin içinde bulunmak, ergenlik döneminde suçlu (delinquent) davranışları ve ciddi şiddet suçlarıyla (planlanmış saldırı, silahlı soygun) özdeşleştirilmektedir (Dahlberg, 1998).

Ergenlerin Şiddet Davranışlarının Akranlarla İlişkisi

Akran ilişkilerinin doğası, gençlerin saldırgan davranışlarındaki risk etkenlerini değerlendirmede ve anlamada önemli olabilir. İki farklı ancak temelde ilişkili süreç çocukluk ve ergenlik dönemlerinde olumsuz akran ilişkilerini tanımlamaya yardım etmektedir. Birincisi akranlar tarafından kabul edilmeme ve ikincisi suçlu akranlar ile bağlılık kurmadır (Borum, 2000).

Dahlberg ve Potter'a (2001) göre, ergenlik süreci içinde, ergenler bir çok fiziksel, psikolojik ve sosyal isteklerde bulunmaktadır. Yaşamın bu evresi boyunca, ergenler kendilerini aile otoritesinden uzaklaştırarak yeni kimlikler denemekte ve yetişkin rollerine hazırlanmaktadır. Bu süreç içerisinde ergenin, akran gruplarının dilini, giyim biçimini ve ayrı bir kimlik kanıtlamaya yönelik arkadaş destek sistemini benimsemesi olağan dışı değildir. Akran grupları gelişim için kritik önem taşımaktadır. Belki de yaşamın diğer hiçbir evresinde akran grupları ergenlik dönemindeki kadar önemli gözükmemektedir. Akran grupları kişiler arası gelişimi biçimlendirmede genelde işlevseldir. Erken çocukluk yıllarındaki saldırgan davranış örnekleri, yetersiz sorun çözme becerileri ve diğer deneyimler ergenlik boyunca olumlu arkadaş ilişkileri ve diğer toplumsal ilişkiler ile engellenebilmektedir. Ancak akran etkileri olumsuz da olabilmektedir.

Özellikle akran grubuna kabul edilmek için risk davranışlarında bulunma yönünde güçlü bir baskı varsa akran etkileri olumsuz özellikler gösterebilmektedir. Ergenlerin davranışları akran grubu tarafından cesaretlendirildiği, arkadaşları tarafından desteklendiği ve hatta ödüllendirildiği zaman olumsuz etkinliklerle meşgul olma olasılığı daha fazla olmaktadır. Grup içinde ergenin statüsü işlediği suça ve düzeyine göre artmaktadır.

Hawkins ve Herrenkohl'a (1998) göre, ergenlikte şiddetin en güçlü yordayıcılarından biri suç işleyen akranlarla bütünleşmektir (Akt.Herrenkohl ve diğerleri, 2000). Şiddet uygulayan ya da şiddeti cesaretlendiren arkadaşlara sahip olmak, şiddet kurbanı olma ya da şiddet uygulama riskini artırmaktadır (Krug ve diğerleri, 2002).

Ergenlerin genellikle suçlu akran gruplarına diğer akranlar tarafından reddedildikleri zaman katıldıkları bilinmektedir. Bu reddedilme genelde erken çocukluk yıllarında başlamakta, kısmen saldırgan ve antisosyal davranışlara doğru ilerlemektedir. Bu davranışlarda bulunan çocuklar, bu davranışları kabul etmeyen akran grupları ile ilişkilerini zor biçimlendirmektedirler. Akran grupları tarafından reddedilme sosyal başarısızlık olarak görülmektedir. Akran kabulüne önem veren antisosyal ve saldırgan çocuklar kendilerine daha çok benzeyen diğer gruplara yönelmekte ve sonuçta şiddet davranışları ve suç içerikli davranışlarda bulunma olasılığı artmaktadır (Borum, 2000; Dahlberg ve Potter, 2001).

Cillessen (2002) bir çok dışlanmış saldırgan çocuğun akranlarıyla etkileşimlerindeki davranışları doğru algılayamadıklarını belirtmektedir. Bu çocuklar genellikle başkalarının onlara karşı düşmanca niyetleri olduğunu düşünmektedirler ve başkaları üzerinde kendi davranışlarının etkilerini yanlış algılayabilmektedirler. Yine Cillessen'e (2002) göre bu düşmanca algılamaların saldırganlığa neden olup olmadığını, istismarcı anababalar aracılığıyla ya da şiddet davranışları içeren çevrede yetişme nedeniyle saldırganlık deneyimleri yaşamamanın düşmanca dünya görüşüne neden olup

olmadığını belirlemek güçtür. Her iki sürecin birlikte işlediğini düşünmek daha mantıklı görünmektedir.

Şiddet kullanan ergenler, şiddet kullanmayan diğer akranları ile karşılaştırıldığında, bu ergenlerin değişik sorunlarla yüz yüze oldukları görülmektedir. Madde kullanımı, akademik başarısızlık, okulu asma, şiddet içermeyen suçlar (hırsızlık, dolandırıcılık vs.) işlemek bu sorunların bir bölümüdür. Ayrıca şiddet kullanan kızların, kullanmayan akranlarına göre iki kat daha fazla hamile kaldıkları belirlenmiştir (Ellickson ve Saner, 1997).

Vernberg ve Jacobs (1999), erken ergenlik dönemi boyunca şiddete yönelik tutum ve arkadaşlar arasında şiddet konusu ile ilgili bir araştırma yapmıştır. Yedi, sekiz ve dokuzuncu sınıflarda okuyan 503 erkek ve 530 kız olmak üzere toplam 1033 ergen üzerinde yapılan araştırmada, ergenler farklı sosyoekonomik düzeyleri ve farklı etnik kökenleri temsil eden iki okuldan gelmektedirler. Araştırmada kendilerinin akran kurbanı olmaları, başkalarının akran kurbanı olmaları konusunda ve şiddete yönelik tutumu öğrenme konusunda iki farklı ölçek kullanılmıştır. Akran kurbanı olma ile ilgili ölçek, ergenlerin arkadaşlarının kurbanı olma ya da arkadaşlarını kurban etme ile ilgili olarak sözel saldırganlık, fiziksel saldırganlık, ilişki kesme (ostracism) ve dedikodu yayma, birilerini etkinlikten çıkarma gibi durumları içeren ilişkisel (relational) saldırganlık konularında ergenlerin kendileri hakkında bilgi toplamayı amaçlamaktadır. Ergenlerin şiddete yönelik tutum ve inançlarını ölçmek amacıyla da tutum ölçeği kullanılmıştır. Sonuçta tutum ölçeğinden alınan sonuçlar ile ergenlerin kendileri hakkında bilgi verdikleri akran kurbanlığı ölçeğinden alınan sonuçlar karşılaştırılmış ve şiddete yönelik olumlu tutum ile arkadaşlara yönelik saldırganlık arasında ilişki bulunmuştur. Saldırganlığın kabul edilebilir ve haklı görülmesi ve hak edildiğinin düşünülmesine ilişkin güçlü bir inanç akranların şiddet davranışlarının kurbanı olması ile ilişkilidir. Erkek ve kız ergenlerin her ikisi de şiddete karşı ne kadar olumlu tutuma sahipse, arkadaşlarına karşı o kadar saldırgan davranışta bulunmaktadır.

Ergenlerin Şiddet Davranışlarının Aileyle İlişkisi

Hawkins ve Herrenkohl'a (1998) göre, aile içindeki çocuklar olumlu ve olumsuz davranışların sergilendiği bir ortam içerisinde toplumsallaşabilirler (Akt. Herrenkohl ve diğerleri, 2000). Kardeşler ya da anababalar tarafından tutarlı olarak şiddet ya da diğer antisosyal davranışların sergilendiği ailelerde büyüyen çocuklar, şiddete daha çok karışmaktadırlar. Çocukların, aile üyeleri ya da evin dışındaki bireylerin taşıdığı antisosyal norm ve değerlere göre yaşaması da aynı zamanda şiddeti kabul edilebilir göstermekte ve çocukların davranışı üzerinde olumsuz etkilere sahip olabilmektedir (Herrenkohl ve diğerleri, 2000). Loeber ve Stouthamer-Loeber (1998), anababa-çocuk ve kardeşler arasındaki ilişkide bazı aile etkileşimlerinin şiddet, saldırganlık gibi açık (overt) sorun davranışları üzerinde etkiliyken, bazılarının da hırsızlık gibi gizli (covert) sorun davranışlarda etkili olduğunu belirtmişlerdir. Aile içi çatışmalar, ev içindeki saldırgan davranışlar ergenin şiddet davranışlarında bulunmasında daha etkilidir.

Yapılan çalışmalar ihmal edilmiş ya da yok sayılmış çocukların şiddet dolu ve antisosyal davranışlar için büyük risk taşıdıklarını göstermektedir. Çocuklarını ihmal eden ve onlarla ilgilenmeyen anababalar çocuklarının gereksinimlerine karşılık verememekte ve onlardan da herhangi bir şey istememektedirler (Dahlberg, 1998).

Çocuğunun etkinliklerini yakından izleyen ailelerin, sorunlu davranışlar gösteren bir çocuğa sahip olma olasılığı daha az gözükmetedir. Anababalar, çocuklarına akranlarıyla etkileşmelerine ilişkin verdikleri olanaklar ve arkadaş seçiminde verdikleri geribildirim konusunda olumlu rol oynamaktadır. Buna karşın, çocuklarına karşı fiziksel istismar uygulayan ya da çocuklarına saldırgan davranış modelleri sağlayan anababaların çocukları tarafından taklit edilme olasılığı bulunmaktadır. Çocukların etkinliklerinin anababalarca takip edilmemesi, iletişimsizlik, aileden saygı görmeme, aşırı aile baskısı (Ellickson ve Saner, 1996; Herrenkohl ve diğerleri, 2000; Dahlberg ve Potter, 2001; Cillessen, 2002; Williams ve Myers, 2004), anababaların çocuğun

davranışları için açık beklentiler oluşturmadaki başarısızlıkları, tutarsız davranışlar (Borum, 2000) ve uygulanan fiziksel cezalar saldırgan davranışların ve madde kullanımının yordayıcılarıdır (Ellickson ve Saner, 1996; Herrenkohl ve diğerleri, 2000; Dahlberg ve Potter, 2001; Cillessen, 2002). Katı disiplin, çocuklara yanlış davranışlar gösterilmesi, eşe uygulanan şiddet, çelişki ve düşmanlıkla dolu ortam şiddet davranışlarının ortaya çıkması ile bağlantılı olabilmektedir (Dahlberg ve Potter, 2001).

Kuram ve açıklamalar suç ve şiddet riskinin, yanlış davranışları görmezden gelen, çocuklarını takip etmede başarısız ailelerin çocukları arasında daha fazla olduğunu göstermektedir (Beyers ve diğerleri, 2001). Suçlu gençlerin anababaları çocuklarının etkinlikleri ya da arkadaşları konusunda fazla bilgiye sahip değillerdir (Dahlberg ve Potter, 2001).

Olumsuz akran gruplarının etkisi, yetersiz aile ortamı ile birleştiğinde, şiddet uygulama ve şiddet kurbanı olma riski artmaktadır. Ayrıca ilgisiz anababa tutumları, aile ile zayıf bir iletişime sahip olma ve aile etkinliklerine katılmama suçlu akranlar ile arkadaşlık etme riskini artırmaktadır. Anababanın alkol ya da uyuşturucu kullanıyor olması ya da bir suça karışmış olması da ergenin şiddete yönelmesinde etkilidir (Beyers ve diğerleri, 2001; Dahlberg ve Potter, 2001).

Chisholm (1995) anababalarına yönelik şiddet uygulayan gençlerin ailelerinde anababa arasında ya da anababa ve çocuklar arasında şiddet ve saldırganlığın yaygın olduğunu belirtmektedir. Ek olarak ailenin bir takım işlevlerini yerine getirememesi, uygun olmayan disiplin yöntemlerinin kullanılması, paylaşım yetersizliği ve alkol kullanımı anababaya yönelik şiddeti artırmaktadır.

Dahlberg'in (1998), ergenlik döneminde şiddet davranışlarının oluşumunda, ailenin etkili olduğu alanları belirttiği sınıflaması bu konudaki görüşleri bir araya topluyor görünmektedir. Bunlar:

- Anababalar ve çocuklar arasındaki duygusal bağla ilgili olan etkenler,
- Anababaların sorunlu davranışları (suça yatkınlık, alkol ya da uyuşturucu kullanma) ya da disiplin sağlama, kontrol etme ve çocuklarına danışmanlık yapma gibi konularda anababanın tavırları ile ilgili olan etkenler,
- Genel olarak ailenin işlevi (iletişim, birliktelik ya da ailede çelişkili tutumlar ve şiddet) ile ilgili olan etkenler olarak belirtilmektedir.

Ergenlerin Şiddet Davranışlarının Çevre ve Toplumla İlişkisi

Ergenlik döneminde meydana gelen şiddet davranışları akranlar ve aile ile birlikte ergenin yaşadığı toplumdan da etkilenmektedir. Çevrenin sosyoekonomik düzeyi, suç işleme oranları, silahlara ve uyuşturucu maddelere ulaşılabilmedeki kolaylıklar ve toplumda doğrudan ya da dolaylı olarak şiddete maruz kalma ergenin şiddet davranışları üzerinde etkili olmaktadır. Yoksulluk ve şiddet arasındaki ilişki karmaşık olmakla birlikte suç ve şiddet olayları yoksul çevrelerde daha yüksektir (Dahlberg, 1998).

Beyers ve diğerleri (2001), 13-19 yaşları arasında, alt sosyoekonomik düzey (alt SED) ve üst sosyoekonomik düzey (üst SED)'de yaşayan 420 erkek ergen ile erkeklerdeki suç gelişimi üzerine odaklanmış boylamsal bir çalışma yapmışlardır. İlk gözleme katılan 506 erkek Halk Eğitim merkezi (Board of Public Education) tarafından isim ve adres listesinden rastgele seçilmişlerdir. Ön gözlem değerlendirmelerinde çocuğun kendi başına göstermiş olduğu özgeci ve antisosyal davranışlar birinci derece yakınları olan anababalarından ve öğretmenlerinden edinilmiş bilgilerle desteklenmiştir. İlk gözlemi değerlendirmelerinin ardından sekiz gözlemden altısına katılmış olanlar, komşuluk ilişkilerinin saptanmasına izin veren adreslerde yaşayanlar ve ikinci izleme değerlendirmelerinden önce tekrarlanan şiddet davranışlarına maruz kalmayan 420 erkek ergen seçilmiştir. Veriler 19.5 yaşına kadar altı buçuk yıl toplanmıştır. Toplam 10 gözlem yapılmış, bunlardan ilk altısı her altı ayda bir ve son dördü 12 ayda

bir sonuçlandırılmıştır. Yaptıkları çalışma sonucunda, şiddet uygulama ve SED arasında ilişki olduğunu bulmuşlardır. Üst SED’de yaşayan erkek ergenler, anlamlı bir biçimde daha az şiddet olayına katılmakta ve suç olaylarından daha az sorumlu tutulmaktadır. Araştırmaya göre, üst SED’lerde dürtüsellik (impulsivity) gibi biyolojik etkenler saldırganlık riskini artırırken, alt SED’lerde bu riski zayıf anababa-çocuk ilişkileri, erken cinsel ilişki gibi etkenlerle ilişkilidir. Bununla birlikte, erken ergenlik döneminde suçlu akranlarla arkadaşlık etmek, sorun davranışlara yönelik olumlu tutuma sahip olmak, SED dikkate alınmaksızın sonraki yıllardaki şiddet davranışları için risk etkeni olmaktadır. Yine bu etkenler üst SED’lerdeki erkek ergenler arasında alt SED’dekilere göre daha belirleyici etkenler olmaktadır.

Cillessen (2002) şiddete maruz kalmanın şiddeti artırdığını belirtmektedir. Toplumda ve evde şiddete maruz kalma daha sonra gelen suç işleme ve şiddete maruz kalmanın belirleyicileri olabilmektedir (Malık, Sorenson ve Aneshensel, 1997). Ayrıca silahlara ulaşabilirlik (Cillessen, 2002) ve toplumda silahlara maruz kalma, şiddete tanıklık etme (Malık ve diğerleri, 1997), toplumsal düzenleme eksikliği (Borum, 2000) de şiddetin ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Callahan ve Rivara (1993) Washington, Seattle’de yapılan bir çalışmada devlet liselerindeki öğrencilerin yarısının kolayca silaha ulaşabildiklerini ifade ettiklerini ileri sürmektedir (Akt.Dahlberg, 1998).

Çevrede suça ve ilaç satışına maruz kalma daha sonra meydana gelebilecek şiddet davranışlarına ilişkin riski artırabilmektedir. Hem çevre hem de aile düzeyinde güce maruz kalma, büyük olasılıkla çevrenin düzensizliğiyle ortaya çıkmakta, aynı zamanda şiddet davranışları ile ilişkisi artmaktadır (Herrenkohl ve diğerleri, 2000). Yapılan araştırmalar, uyuşturucu kullanımının kullanılan dönemde ve daha sonraki dönemlerde (ergenlik ve genç yetişkinlik) suç ile bağlantılı olduğunu göstermektedir. Benzer biçimde alkol kullanımı da uyuşturucu gibi risk etkenlerindedir (Borum, 2000).

Ergenin Şiddet Davranışlarının Okulla İlişkisi

Williams ve Myers'in (2004) Shulman'dan (1998) aktardığına göre, ergenlik döneminde görülen şiddet davranışlarının artışı okullarda gözlenen şiddet suçlarının artmasıyla paralel görülmektedir. Okulda şiddet genellikle, okul içinde, bahçesinde ya da servis aracı gibi okulla ilişkili diğer alanlarda gerçekleşen şiddet olarak tanımlanmaktadır.

Antisosyal davranış sergileyen ergenlerde okulda düşük başarı, okuldan kaçma en belirgin ortak özellikler olarak görünmektedir. Antisosyal ergenler genellikle ders dışı etkinliklere katılmamaktadır ve genellikle okula karşı tutumları olumsuzdur (Borum, 2000; Williams ve Myers, 2004). 15 yaşından önce eğitimini yarım bırakma yine bu ergenlerin özelliklerindedir (Borum, 2000). Okula daha az ilgi duyan ve akademik konularda düşük performans gösteren çocuklar sadece okul başarısızlığı ve atılma riski değil, aynı zamanda suçlu akranlarla yakın olma ve şiddet içeren antisosyal davranışlara yönelme riskini de taşımaktadır (Herrenkohl ve diğerleri, 2000). İlkokul yıllarında başlayan başarısızlık daha sonraki yıllarda şiddet ve suç için artan risk etkenleri oluşturmaktadır (Borum, 2000).

Amerika Ulusal Araştırma Konseyi (National Research Council), okul ortamlarında şiddetin daha fazla ortaya çıktığını belirtmektedir. Buna disiplinsiz sınıflar, hareket etme olanaklarının yokluğu, kızgınlık, öfke ve reddedilme duygularının yol açtığı belirtilmektedir (Dahlberg, 1998). Ancak, bununla birlikte, bu etkenlerin mi okulda şiddete neden olduğu yoksa okullardaki yüksek şiddet oranlarının mı bu etkenlere neden olduğu çok açık değildir. Okullarda birçok ciddi şiddet olayları yaşanmakla birlikte, bunlar genellikle ölümcül değildir. Çocuklar, okullarda diğer hiçbir yerde olmadığından daha güvende olsa da, okullarda yaşanan şiddet ciddi bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır ve okullar bu davranışları anlama çabası için en ulaşılabilir yerlerdir.

O'keefe (1997), ergenlerin toplumda ve okulda şiddete maruz kalma ile ilgili algılarını öğrenmek amacıyla, farklı sosyoekonomik düzey ve etnik

kökünü temsil eden 378 erkek ve 557 kız olmak üzere 14-20 yaş arasında 935 lise öğrencisi ile çalışma yapmıştır. Çalışmada 118 maddelik sorun davranışları içeren kendini ifade etmeye yönelik bir anket (Youth Self-Report) kullanılmıştır. Araştırma sonucunda bu çalışmadaki öğrencilerin okulda ve toplumda şiddete yüksek düzeylerde maruz kaldıkları ortaya konulmuştur. Son bir yıl içerisinde, okulda erkeklerin %49'u ve kızların %40'ı bıçaklama olayına şahit olduğunu, erkeklerin %45'i ve kızların %37'si silah kullanımına şahit olduğunu belirtmişlerdir. Hiyerarşik regresyon analizi sonucunda, erkekler için toplum ve okul şiddetine maruz kalmak, aile şiddeti ve diğer sosyodemografik etkiler kontrol edildiğinde bile anlamlı bir belirleyiciyken, kızlar için sadece okulda şiddeti saldırgan davranışların belirleyicisi olduğu belirtilmiştir.

Flannery, Wester ve Singer (2004), okulda şiddete maruz kalmanın ergenler ve çocukların akıl (mental) sağlıkları ve davranışları üzerindeki etkilerini incelemişlerdir. 3-8 ve 9-12. sınıflarda okuyan iki ayrı grup üzerinde yapılan çalışmaların ilkinde okulda şiddete maruz kalma ve lise öğrencilerinin psikolojik travma belirtileri arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırmaya altı farklı okuldan toplam 3724 öğrenci katılmıştır. İkinci çalışmada çocuklar arasında okulda şiddete maruz kalma ve psikolojik travma belirtileri arasındaki ilişki incelenmiştir. Bu çalışmaya 3-8. sınıflarda okuyan 11 farklı okuldan 2245 öğrenci katılmıştır. Bu çalışmalarda okulda şiddeti gözleme ve şiddete maruz kalma boyutlarını ölçen tehdit, dövme, tokat atma, yumruklama, itme davranışını içeren sorulara yanıt verilmesi istenmiştir. Ayrıca şiddet davranışları geçmişte birilerini tehdit etme, diğerinden önce tokatlama, itme, yumruklama, birilerini dövme, saldırma davranışlarına ilişkin soruların yöneltildiği bir ölçekle ve travma belirtileri de "Çocuklar İçin Travma Belirtilerini Saptama Ölçeği" (Trauma Symptom Checklist for Children) kullanılarak belirlenmiştir. Sonuçta, kızlar ve erkekler için okulda şiddete maruz kalma ile şiddet davranışları arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Her iki cinsiyet için yaş ile şiddete maruz kalma arasında anlamlı bir ilişki yoktur. Lise öğrencileri şiddeti daha çok gözlediklerini söylemelerine rağmen, ilkökul öğrencileri daha çok şiddet kurbanı olduklarını belirtmişlerdir. İlkökul öğrencilerinin %56'sı okulda birilerinin dövüldüğünü gördüğünü belirtmiş,

%87'si birilerinin itildiğini/tokatlandığını/yumruklandığını gördüklerini belirtmişlerdir. Ortaokul (middle-school) öğrencilerinin %44'ü okulda tehdit edildiklerini belirtmişlerdir. Araştırmada lise ve ilkokulda erkek ve kızların her ikisi içinde yüksek düzeyde şiddete maruz kalma ile klinik olarak anlamlı yüksek düzey travma belirtileri arasında anlamlı ilişki bulunmuştur. Erkeklerin kızlardan daha az travma belirtileri gösterdiği, büyük öğrencilerin de küçük öğrencilerden daha az travma gösterdiği bulunmuştur.

Ergenlerin Şiddet Davranışları Üzerinde Medyanın Etkisi

Medyada, şiddet konusu ve bunun toplum, çocuklar ve ergenler üzerindeki etkileri uzun zamandır araştırılan ve tartışılan bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Televizyonda izlenen saldırganlık ve şiddetin izleyenler üzerindeki etkileriyle ilgili pek çok laboratuvar deneyi yapılmıştır. Televizyon izlemenin şiddet üzerindeki etkisiyle ilgili ilk laboratuvar deneyini Bandura ve arkadaşları gerçekleştirmiştir. Bu çalışmada çocuklara dört farklı durum izletilmiştir. Birinci durumda çocuklar, oyun sırasında biri diğerine karşı fiziksel saldırganlıkta bulunan ve bu saldırganlığından dolayı ödüllendirilen erkek çocuğu izlemişlerdir. İkinci durumda, çocuklar aynı filmi bu kez saldırgan davranışta bulunan çocuğun cezalandırıldığı biçimde izlemişlerdir. Üçüncü durumda, saldırgan davranış içermeyen bir film izlemişler ve dördüncü durumda da çocuklara film izletilmemiştir. Sonuçta tüm çocuklar, içinde bir bebeğin de bulunduğu oyuncaklarla oynarken izlenmişlerdir. Bandura ve arkadaşları, deney sonucunda saldırganlığından dolayı ödül alan çocuğun filmi izleyen çocukların diğerlerine göre daha çok saldırganlık gösterdiği bulunmuştur. Araştırma sonucunda kızların erkeklerden daha az saldırganlık gösterdiği görülmüştür (Primavera ve Herron, 1996).

Bandura ve arkadaşlarının çalışmalarından sonra, benzer biçimde pek çok çalışma televizyonda şiddet izleme ve saldırganlık arasındaki ilişkiyi açıklamaya çalışmıştır. Televizyonun, görsel araçların ve son zamanlarda bilgisayar oyunlarının şiddet davranışlarının oluşumundaki etkisi halen tartışılmaya devam etmektedir.

Amerikan Pediatri Akademisi (AAP), televizyon, film, müzik ve bilgisayar oyunlarını içeren görsel basındaki şiddete maruz kalmayı, çocukların ve ergenlerin sağlığı için önemli bir risk etkeni olarak görmektedir. Araştırmalar görsel basın (medya) şiddetinin, saldırgan davranışlara, şiddete yönelik duyarsızlaşmaya, gece kabuslarına ve mağdur olma korkusuna neden olabileceğini göstermektedir. Yapılan araştırmalar 18 yaşına kadar Amerikalı bir gencin televizyonda ortalama olarak 200.000 şiddet eylemi gördüğünü göstermektedir. Amerikan medyası, özellikle şiddeti çatışma çözmenin ve başkalarından üstün olmanın meşrulaşmış şekli olarak kullanan kahramanları resmetme eğilimindedir. Bu tür medya sahnelerine uzun süre maruz kalma şiddetin, hedefleri gerçekleştirme ve problem çözmenin uygun bir yolu olarak kabullenilmesiyle sonuçlanmaktadır. Deneysel çalışmalar, bilgisayar oyunları oynadıktan sonra, gençlerin özgeci (prosocial) davranışlarında ve yardım etmelerinde ölçülebilir düşüşler olduğunu ve saldırgan düşüncelere ve tahrik davranışlarına karşı şiddetle karşılık vermede artış olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte çocuklar ve ergenler bilgisayar oyunlarında puanlarını artırmak ve üst düzeylere çıkmak için uzun süre oyun oynamaktadırlar. Bu tür tekrarlamaların şiddetin etkisini artırdığı ileri sürülmektedir (AAP, 2001).

“Er Ryan’ı Kurtarmak” gibi şiddetin ciddi bir biçimde işlendiği, kurbanlara ve baş rol oyuncularına acı verici, huzursuzluk yaratıcı bir eylem olarak anlatıldığı filmlerde izleyiciler şiddetin tehlikesini ve acısını, onun sonuçlarını başkalarının deneyimleri yoluyla öğrenmektedirler. Ancak çoğu eğlence programları şiddeti her hangi bir değere odaklanmaksızın yalnızca içsel heyecanlar için kullanmaktadır. Özel efektlerle ve grafiksel olarak resmedilerek şiddet çekici hale getirilmektedir. Cinsel alanlarda şiddetin komik öğelerle işlenmesi başkalarının canını acıtma ile olumlu duyguları ilişkilendirmektedir (AAP, 2001).

Medya şiddetine maruz kalma, çocuklar ve ergenler arasında saldırganlık, antisosyal tutumlar ve şiddete katkı sağlayan tek neden olmasa da, müdahale edilmesi gereken önemli bir konu olarak ele alınmalıdır.

Freedman ve Sears (1993) televizyonda şiddet eylemleri gözleminin saldırganlıkla ilgili düşüncelerin uyarılmasına yol açacağı, bunun davranışsal eğilimlere yayılmasıyla gözleyenleri eyleme daha hazır hale getireceğini vurgulayarak medya-şiddet ilişkisini açıklamaktadır (Akt. Palabıyıköğlü, 1997).

Funk, Baldacci, Pasold ve Baumgardner (2004), bilgisayar oyunlarında şiddete maruz kalmanın daha güçlü bir şiddet taraftarlığına ve empatiyi azaltmaya neden olduğunu belirtmektedir. Güçlü bir şiddet taraftarlığı ve empatinin azalmasıyla duyarsızlaşma da artmaktadır. Şiddet içerikli bilgisayar oyunlarında şiddet yanlısı tutum ve davranışlar düzenli olarak ödüllendirildiği için ve artan duyarsızlaşma nedeniyle ahlaki değerlendirme oluşmaz.

Bensley ve Eeenwyk (2001), dışarıda bilgisayar oyunları oynayan ortaokul ve lise öğrencilerinin evde oynayanlardan daha fazla saldırgan suçlar bildirdiğini, kızlarda ise aradaki ilişkinin anlamlı olmadığını belirtmiştir. Saldırganlığı kabul etme hem kızlar hem erkeklerde çok fazla bilgisayar oyunu oynama ile ilişkilidir. Erkekler için çok fazla bilgisayar oyunu oynama ile başkaldırma ve asilik arasında da ilişki vardır.

Cillessen (2002) şiddetin yukarıda belirtilen belli başlı yordayıcıları dışında, saldırgan davranışın karşılıklı (reciprocity) olmasının şiddet uygulamadaki etkilerinden de söz etmektedir. Saldırgan davranış gösteren kişiler başkalarının saldırgan davranışlarının hedefi ya da kurbanı olma eğiliminde olmaktadır. Bireysel düzeylerdeki analizlerde görülmektedir ki, başkalarının saldırgan davranışlarının hedefi olan çocuklar ya da ergenler, genelde kendi akranlarına yönelik saldırgan eylemlerde bulunma eğilimindedirler. Sık sık başkalarının saldırganlığına hedef olan birisi, ya belirli bir kişiye ya da genel olarak akran grubuna karşı misilleme eğilimi geliştirebilir.

Ergenlerin Flört (Dating) İlişkilerinde Şiddet

Futris ve Mc Dowell'a (2001) göre, 13-19 yaş arası gençler flört ilişkilerindeki şiddet davranışları için hızla büyüyen bir risk grubudurlar. Ergenlerin flört ilişkilerinde şiddet, fiziksel, cinsel ya da duygusal istismar biçimini alabilmektedir. Fiziksel istismar vurma, tekmeleme, ısırma, ittirme ve fırlatılan bir nesne ile vurmaya içermektedir. Duygusal istismar, isim takma (name calling), sözlü taciz (harassment), özel olarak ya da toplum içinde küçük düşürme, zarar vermeye yönelik tehdit etmeyi (threatening harm) içermektedir. Cinsel istismar ise, cinsellikte güç kullanma ve birisinin istememesine karşın uygunsuz yerlerde kişiye dokunma vb. biçiminde gerçekleşmektedir. ABD'de sekiz lise öğrencisinden birisinin ve beş üniversite öğrencisinden birisinin bu tür ilişkilere karıştığı tahmin edilmektedir.

Flört ilişkilerinde şiddet uzun dönemli travma ve psikolojik sonuçlara yol açabilmektedir. Aynı zamanda flört ilişkilerindeki şiddet davranışları yetişkin ilişkilerindeki şiddetin de habercisi olabilmektedir (Suderman ve Jaffe,1993)

Malik, Sorenson ve Aneshensel'e (1997) göre, flört ilişkilerinde şiddet uygulama ve kurban olma ilişkisinde önemli cinsiyet farklılığı varken, toplumsal şiddete karışmada görece olarak daha az cinsiyet farklılığı bulunmaktadır. Foshee'ye (1996) göre, erkekler kızlara göre daha çok toplumsal şiddet kurbanı olmakta ve daha çok suç işlemektedirler. Diğer taraftan kızlar flört ilişkilerinde erkeklerden daha çok şiddet kullanmaktadırlar. Yapılan çalışmalar ergen kızların flört ilişkilerinde erkeklerden daha çok fiziksel şiddet uyguladıklarını göstermektedir. Bununla birlikte erkekler flört ilişkilerinde kızlardan daha çok cinsel şiddet uygulamaktadırlar ve ergen kızlar flört ilişkilerinde erkeklerden daha fazla cinsel şiddetin kurbanı olmaktadır. Fiziksel şiddetin kızlar tarafından daha çok uygulanması bir tepki ya da cinsel saldırganlığa karşı kendini koruma olarak kabul edilebilir ancak; bu durum genel bir kanı olarak kabul edilmemektedir (Akt.Malik ve diğerleri 1997).

Futris ve McDowel (2001) flört ilişkilerinde şiddet uygulama ve şiddete maruz kalmadaki risk etkenlerini şöyle belirlemektedir:

- Şiddet uygulayanların, anababasının şiddet davranışlarına tanıklık etmiş olması, çıkma ilişkilerinde şiddetin kabul edilebilir olduğu inancını güçlendirmektedir. Wolf ve Foshee'ye (2003) göre, aile içinde şiddete maruz kalma ile flört ilişkilerinde şiddet uygulama arasındaki ilişki kızlar için daha düşük, erkekler için daha yüksekken, aile içi şiddete tanıklık etme ve flört ilişkilerinde şiddet uygulama arasındaki ilişki kızlar için daha yüksek erkekler için daha düşük bulunmuştur. Ayrıca aile içi şiddet yaşama ve şiddete tanıklık etme, hem erkekler hem kızlar için doğrudan ve dolaylı yıkıcı (destructive) öfke ifade biçimlerinin gösterilmesinde etkilidir.
- Alkol ve uyuşturucu kullanımı sonucu şiddete başvurulabilmektedir.
- Toplum şiddetinden korunamıyor olmak şiddet uygulamanın ya da şiddet kurbanı olmanın nedeni olabilmektedir.
- Ergen ailede anababasından kötü muamele görüyorsa kendisi de şiddet uygulayabilmektedir.

Şiddete kurban olanlar cinsiyet özellikleri açısından incelendiğinde ergen çıkmalarında şiddet araştırmaları kadınların :

- Flört ilişkilerinde cinsel şiddetin daha çok kurbanı olduklarını,
- Eşleri tarafından cinsel şiddet deneyiminin daha çok yaşatıldığı,
- Eşler tarafından duygusal istismara daha çok maruz kaldıklarını göstermektedir.

Ayrıca,

- İlişkide çok çatışma olması,
- İlişkinin çok ciddi olduğunu ve ayrılmanın çok önemli olduğunu düşünülmesi,
- Alkol ve uyuşturucu kullanımı,
- Çok az destek sistemine sahip olunması,

- Cinsel şiddet kurbanı arkadaşlara sahip olunması,
- Geçmişte çok kişi ile flört edilmiş olunması,
- Daha önce cinsel istismara maruz kalınması gibi etkenler çıkma ilişkilerinde şiddet kurbanı olmanın nedenleri olarak belirtilmektedir (Futris ve Mc Dowel, 2001).

Halpern, Olsak, Young, Martin ve Kupper (2001) en yaygın şiddet davranışının küfür etme olduğunu, daha sonra fiziksel şiddet, itme-kakma davranışları ve bir şeyler fırlatma davranışının meydana geldiğini belirtmektedirler. Yapılan çalışmalarda şiddet örnekleri beş ergenden birinin sadece psikolojik şiddete ve on ergenden birinin genellikle psikolojik şiddete eşlik eden fiziksel şiddete maruz kaldıklarını bildirdiklerini göstermektedir.

TÜRKİYE'DE YAPILMIŞ ÇALIŞMALAR

Yapılan araştırmalara bakıldığında Türkiye'de ergenlik döneminde şiddet davranışları, şiddete yönelik hazırlayıcı nedenler, ergenlerin gözündeki şiddet olgusu gibi konularda sayılı çalışmaya rastlanmaktadır. Bununla birlikte, ergenlik döneminde şiddet olgusu ile ilişkili olabilecek okullarda, ailede şiddet, zorbalık konularında yapılmış olan çalışmalar sunulmaya çalışılmıştır.

Ergenlik döneminde şiddet ile ilişkili çalışmalara bakıldığında var olan durumu betimlemeye yönelik, şiddetin nedenleri ya da sonuçlarına yönelik çalışmalar göze çarpmaktadır.

Okullarda şiddet olaylarını betimlemeye yönelik bir çalışmasında Öğülmüş (1995), 276 üniversite birinci sınıf öğrencisi ile çalışmıştır ve öğrencilerin ifadelerine dayalı olarak okullarda görülen şiddet ve saldırganlık olaylarının ilk üçünü "okullarda bazı öğrencilerin paralarının çalınması ya da özel eşyalarının kaybolması", "okulun masa ve sandalyelerini kasıtlı olarak kıran, bunların üzerini kazıyan ya da çizen, tekme atarak duvarların boya ve badanasını kirleten öğrencilerin bulunması", "okul sınırları dışında bazı öğrencilerin yaralanması ile sonuçlanan kavgalar" şeklinde ifade edilmiştir. "Öğrenciler arasında meydana gelen ve herhangi bir öğrencinin ölümüyle sonuçlanan" olaylar ise öğrenciler tarafından daha az ifade edilmiştir. Ayrıca bu çalışmada liseye giderken yanlarında bıçak, şiş, muşta taşıyan erkeklerin oranı ile kızların oranı arasında anlamlı farklılık bulunmuştur. Öğrencilerin cinsiyeti ile kendilerine sarkıntılık yapıp yapılmadığını belirtmeleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Kendilerine sarkıntılık yapıldığını belirten kızların oranı erkeklerin oranından anlamlı derecede farklılık göstermiştir.

Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu (1997) ergenlerin sık karşılaştıkları sorunları betimlemeye yönelik 13-18 yaş arası 2400 ergenin katılımıyla gerçekleştirdiği çalışmasında, ergenlerin karşılaştığı en önemli üç sorunun sigara, kötü arkadaşlar edinme ve işsizlikten oluşurken aile içinde ve okulda

şiddete maruz kalmanın son sıralarda yer aldığı belirtilmiştir. Öğrenci olan ergenler, boştaki ve çalışan ergenlere göre, aile içinde dayakla daha az karşılaşmaktadırlar. Ailenin sosyoekonomik düzeyi yükseldikçe, ergene yönelik fiziksel şiddet azalmaktadır. Kırsal ve kentsel kesimler arasında ise fiziksel şiddet açısından anlamlı bir farklılık görülmemektedir.

Delikara (2000) ergenlerin akran ilişkileri ile onların suç kabul edilen davranışları arasındaki ilişkileri incelediği çalışmasında, kızların da erkekler kadar suç işlemeye eğilimli olduklarını belirtmiştir. Fiziksel saldırganlık davranışında ise erkeklerin kızlardan daha fazla fiziksel saldırganlıkta bulunduğu belirtilmiştir.

Doğan (2001), farklı sosyoekonomik düzeylere mensup ergenlik çağındaki kız ve erkeklerin saldırgan davranışlarıyla anababa tutumları arasındaki ilişkileri incelediği çalışmasında, anababa davranışları ile ergenlerin saldırganlığı arasında anlamlı farklılıklar bulmuştur. Ailede duygusal olarak ihmal edilen, sağlıklı ilişkiler kuramayan ve tutarsız bir disiplin anlayışına maruz kalan ergenlerin saldırgan davranışlarında artma görülmüştür. Araştırmada ergenlerin saldırganlık düzeylerinin cinsiyet değişkeni açısından anlamlı farklılık gösterdiği bulunmuştur. Kızların saldırganlık düzeylerinin erkeklerin saldırganlık düzeylerinden daha fazla olduğu saptanmıştır. Karataş (2002), anababa saldırganlık düzeyi ile lise öğrencilerinin saldırgan tutum ve davranışlar göstermeleri arasında ilişki olduğunu belirtmektedir. Yüksek saldırganlık düzeyi gösteren anne ya da babaya sahip olan öğrencilerin saldırganlık puanları, düşük ve orta saldırganlık düzeyi gösteren anne ya da babaya sahip olan ergenlerin saldırganlık puanlarından farklılık göstermektedir.

Pişkin (2002), okul zorbalığı konusunda yaptığı literatür çalışmasında, zorbalığın tanımı, ayırt edici özellikleri, sıklığı, türleri, yaş ve cinsiyetle olan ilişkisi, öğrenciler üzerindeki etkileri gibi yönleriyle okul zorbalığı kavramını incelemiştir. Bu incelemede saldırganlığın, içine hem şiddeti hem zorbalığı alan şemsiye bir kavram niteliği taşıdığı, zorbalığın, fiziksel boyutta ortaya çıktığı durumlarda, aynı zamanda şiddet olarak kabul edilebileceği

açıklanmaktadır. Araştırmalarda erkeklerin zorbalığa daha fazla hedef oldukları, zorbaca eylemlere uğramada yaşla birlikte belirgin bir azalma olurken, zorbalık yapma sıklığında bir değişme olmadığı ortaya konulmuştur.

Karaman-Kepenekçi ve Çınkır (2002) lise öğrencileri arasında yaptıkları zorbalık ile ilgili bir çalışmada, öğrencilerin %44'ünün sözel, yaklaşık %30'unun fiziksel, %18'inin duygusal ve %9'un ise cinsel içerikli zorbalığa uğradıklarını ortaya koymuşlardır. Erkekler daha çok fiziksel zorbalığa uğrarken, kızlar isim takma, saç çekme, alay etme gibi sözel ağırlıklı zorba davranışlar ile karşı karşıya kalmaktadır.

Şiddetin ortaya çıkış nedenleri ile ilgili olarak Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu (1995) tarafından 102 kişinin katılımıyla gerçekleştirilen bir kamuoyu yoklaması sonucunda, orta öğretim gençleri arasında meydana gelen şiddet olaylarında öncelikle aile, okul yönetimi, devlet, arkadaş grubu, medya yayınlarının hepsinin ortak etkisinden söz edilmiş, bunu sırası ile devlet, okul, aile ve arkadaş ve medyanın tek başına etkileri izlemiştir.

Tezcan (1996) okul ortamında şiddetin nedenleri olarak katı öğretmen tavırlarını, yoksulluğu, kız arkadaş sorunlarını, boş zamanları değerlendirme olanaklarının yetersizliğini sıralamaktadır. Tezcan'a (1996) göre, medya ve TV'nin şiddet açısından bir neden oluşu tartışmalı olmakla birlikte, şiddet üzerinde medya ve TV'nin şiddeti teşvik edici ve destekleyici etkisi de yadsınamayacak etkenlerdendir.

Ergenlerin karşılaştıkları şiddet durumlarının ergen davranışı üzerindeki etkisini açıklayan çalışmalardan birisinde Kahraman (2000), ailelerinde şiddet olan ergenlerin, olmayanlara göre babalarına yönelik düşmanlık duygularını daha çok ifade ettiklerini, bu ergenlerin annelerine yönelik yakın duygularından, şiddetle karşılaşmayan ergenlerden daha fazla söz ettiklerini belirtmektedir. Ailelerinde şiddet olan ergenlerin aile ilişkilerini olumlu gösterme çabaları da daha düşük gözükmektedir. Ailelerinde şiddet olan ergenlerin depresyon, anksiyete, öfke, düşmanlık duygularını, ailelerinde

şiddet olmayan ergenlerden daha fazla yaşadığı da bu araştırmanın sonuçlarındandır.

Yılmaz (2000) ailesinde sözel ya da fiziksel şiddet yaşayan ya da tanık olan ergenlerin risk alma davranışlarında bir farklılık olup olmadığını incelemiş ve aile içinde sözel ya da fiziksel şiddet yaşayan ya da tanık olan ergenlerin risk alma davranışını, ailelerinde şiddet yaşamayan ergenlere oranla yüksek ve istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklı bulmuştur.

Buraya kadar anlatılan bölümlerde şiddet kavramının tanımına, şiddetin ortaya çıkış nedenlerine, ergenlik döneminde ortaya çıkan şiddet davranışlarının yordayıcılarına değinilmiştir. Şiddet kavramının yanında davranış üzerinde etkisi olduğu düşünülen tutum kavramı açıklanmış ve Türkiye'de konu ile ilgili olarak yapılmış çalışmalara değinilmiştir. Bir sonraki bölümde araştırmanın yöntemi ve araştırma bulgularına değinilecektir.

TUTUMLAR

Şiddetin ortaya çıkış süreci, bir çok davranışsal, bilişsel ve psikolojik öğeleri içeren risk etkenleri ile tanımlanmaktadır. Şiddet davranışlarının gelişimini anlayabilmek için erken müdahalenin önemi kanıtlanmıştır ancak belli sorular hala varlığını korumaktadır (Funk, Eliot, Bechtoldt, Pasold ve Tsavoussis, 2003). Özellikle şiddete yönelik tutum, düşmanca duyguların saldırgan davranışlara dönebileceği aracı davranışlar olarak görülerek önemli olarak kabul edilmiştir (Akt. Funk ve diğerleri, 2003). Borum'a (2000), göre belirli tutumlar, bazı sosyal ve bilişsel yetersizlikler ergenlerin şiddet davranışları için risk etkenidir. Şiddet taraftarı bir tutum, ileride ortaya çıkabilecek şiddeti daha iyi yordayabilir.

Tutumun şiddeti yordayıcı öğelerden biri olarak kabul edilmesi, şiddete yönelik tutumların ölçülmesi ve tutumların tanımlanması gerekliliğini de beraberinde getirmektedir. Bu bölümde, şiddet kavramı üzerinde etkili olan öğelerden "tutum" kavramı açıklanmaya çalışılmıştır.

Davranışın düzenli bir biçimde açıklanması insan yaşamında ve sosyal psikolojide uzun ve ayrı bir yere sahiptir. Egemenlik, sosyallik, bağımsızlık, dürüstlük, hırslılık, yardımseverlik, duygusal denge gibi insana özgü bir çok özellik açıklanmıştır ve yeni özelliklerde bu listeye eklenmektedir. Bu özelliklerden birisi de "tutum" kavramıdır (Ajzen, 1988).

İnsanların dışa dönük ya da içine kapanık, dürüst ya da yalancı, uysal ya da saldırgan olup olmadığını, başkalarını sevip sevmediğini nasıl bilebiliriz? Bu özellikleri ya da tutumları gözlemleyemeyiz. Bunlar insanın fiziksel özelliklerinin bir parçası değildir. Kişilik özellikleri ve tutumlar gizlidir (latent) ve bu özellikler varsayımsal olarak sadece dışarıdan gözlemlenebilen işaretlerden çıkarılır. En önemli işaretler kişilerin sözel ya da sözel olmayan davranışlarıdır (Ajzen, 1988, 1993).

Araştırmacılar tarafından tutum kavramı bir tutum nesnesine (insanlara, kuruluşlar, olaylar vs.) karşı gösterilen, öğrenilmiş, tutarlı, olumlu

ya da olumsuz tepkide bulunma eğilimi olarak tanımlanmaktadır (Fishbein ve Ajzen, 1975; Ajzen, 1988, 1993).

Mc Guire (1985) ve Ostrom'a (1969) göre tutum, tutum nesnesine verilen değeri özetleyen herhangi bir bilişsel betimlemedir (Akt. Smith ve Mackie, 1995).

Tutum nesnesine verilen değer olumlu, olumsuz ya da nötr olabileceği için tutumlar da olumlu, olumsuz ya da nötr olabilir. Kişilerin kendilerine, diğer kişilere ve gruplara karşı tutumları, durumlar karşısında adil davranıp davranmayacaklarını, kişileri adil değerlendirip değerlendirmeyeceklerini belirler (Smith ve Mackie, 1995).

Genel olarak yapılan tutum tanımlarında tutumun üç temel özelliği vurgulanmaktadır. İlk olarak tutumlar öğrenilmiştir. Tutumlar sosyalleşme süreci içerisinde önemli ölçüde ailede öğrenilir. Thornton (1984), Glass, Bengson ve Dunham'ın (1986) yaptığı araştırmalar çocukların erkek-kadın ilişkilerindeki cinsiyet rolleri, boşanma ve politik konulardaki tutumlarının ailelerine benzediğini göstermektedir (Akt. Michener, Delamater ve Schwarts, 1990). Tutumun öğrenildiği bir diğer kaynak da arkadaşlardır. Arkadaşlarla kurulan iletişim yoluyla tutumlar öğrenilir. Medya, özellikle televizyon ve filimler tutumların oluşmasında etkili olan kaynaklardan biridir (Michener ve diğerleri 1990).

Tutumlarla ilgili ikinci özellik ise tutumların davranışa yol açan bir eğilim olmasıdır. Bir nesneye yönelik olumlu tutuma sahip bir kişinin olumlu davranışlarda bulunması beklenirken bunun tersi de olasıdır. Son olarak bu davranışlar bir nesneye yönelik olarak tutarlılık gösterir (Fishbein ve Ajzen, 1975). Ayrıca tutumların durağan olma özelliği de vardır. İnsanlar belli bir yönde sahip oldukları tutumları değiştirmek istemezler. Örneğin, yirmi yaşlarında belli bir siyasi partiyi destekleyen genç, ellili yaşlara geldiğinde de aynı partiyi destekleme eğilimindedir (Sakallı, 2001).

Tutumların Ögeleri

Rosenberg ve Hovland'a (1960) göre, tutumun temel olarak bilişsel (cognitive), duygusal (affective) ve davranışsal (conative) olmak üzere üç ögesi bulunmaktadır (Akt. Fishbein ve Ajzen, 1975; Ajzen, 1988, 1993 ; Eiser, 1988). Bu üç öge aynı tutum nesnesine yöneliktir ve dolayısıyla birbirleriyle ilişkilidir. Aralarındaki ilişki olumlu yönde olmakla beraber yine de çok açık değildir (Eiser, 1988; Michener ve diğerleri, 1990).

Rosenberg ve Hovland'ın (1960) belirlediği bu ögeler sözel tepkilerden ve sözel olmayan tepkilerden oluşmaktadır. Bu tepkilerden yola çıkarak kişinin sahip olduğu tutumlar tahmin edilmeye çalışılmaktadır. Şekil 1'de Rosenberg ve Hovland'ın (1960) belirttikleri tutumları tahmin etmeye yarayan farklı tepki biçimleri sunulmuştur (Akt. Ajzen, 1988, 1993).

Şekil 1

Tutumları tahmin etmeye yarayan tepkiler

Tepki Sınıfları			
Tepki Biçimi	Biliş (Cognition)	Duygu (Affect)	Davranış (Conation)
Sözel	Tutum nesnesine yönelik inançların ifade edilmesi	Tutum nesnesine yönelik duyguların sözel ifadesi	Davranışsal niyetlerin ifade edilmesi
Sözel olmayan	Tutum nesnesi ile ilgili algısal (perceptual) tepkiler.	Tutum nesnesine yönelik psikolojik tepkiler	Tutum nesnesine yönelik açık davranışlarda bulunulması

Kaynak: Ajzen, 1988

Bilişsel Öge (Cognitive Component)

Sahip olunan inançları nesnelere algılamanın bir yoludur. Bilişsel öge nesnelere yönelik sahip olunan doğru-yanlış, iyi kötü gibi düşüncelerin sözel ifadesini ve algısal tepkileri ifade etmektedir (Fishbein ve Ajzen, 1975; Eiser, 1988; Michener ve diğerleri, 1990; Ajzen, 1993). Bilişsel tepkiler sözel ve sözel olmayan biçimlerde yansıtılabilir. Örneğin “doktorlar çoğunlukla parayla ilgilenir”, “bir çok sağlık çalışanı vasıfsızdır” gibi sözler olumsuz bilişsel tutum ifadeleri olabilir. Sözel olmayan bilişsel ögelerin belirlenmesi daha zordur ve tutumlar hakkında sağladığı bilgiler genelde daha dolaylı yollardan elde edilir (Ajzen, 1988).

Duygusal Öge (Affective Component)

Nesnelere karşı duygular, hoşlanmama, düşmanlık, kin, iğrenme gibi fazlasıyla olumsuz olabileceği gibi, bunların tersi olumlu duygularda olabilir. (Michener ve diğerleri, 1990). Tutum nesnesine yönelik bu duyguların değerlendirilmesiyle tutumlar belirlenebilir. Duygusal tepkiler de diğer tepkiler gibi sözel ve sözel olmayan biçimlerde gösterilebilir. Sözel duygusal tepkiler örneğin, hayranlık ya da nefretin, takdir etme ya da hor görmenin sözel ifadesi olabilirken, beden tepkileri, mimikler sözel olmayan tepkilerin yansıtılma biçimidir. Yukarıdaki örneklerimize yeniden dönersek doktorları ya da hemşireleri taktir ettiğini, sağlık işleri ile ilgili kendisini iyi hissettiğini söyleyen birisi büyük olasılıkla bu tutum nesnelere karşı olumlu tutuma sahipken, doktorların ve hastanelerin çok kötü olduğunu söyleyen birisi olumsuz tutuma sahiptir (Ajzen, 1988, 1993).

Davranışsal Öge (Conative Component)

Bir tutumun, tutum nesnesine karşı davranışta bulunma eğilimi vardır. Davranışta bulunup bulunmama niyetini ortaya koyar. Eğer kişi tutum nesnesine karşı belli bir tutuma sahipse, nesneye yönelik olumlu ya da olumsuz biçimde davranır (Eiser, 1988; Michener ve diğerleri, 1990). İnsanların neyi yapacağını söylediğini, planladığını ve ne yaptığını daha rahat

gözlemleyebiliriz. Sonuçta doktorlara, sağlık işlerine karşı olumsuz tutuma sahip olan birisi, gerçekten gerekli olmadıkça doktora gitmez. Çocuklarının tıp okumasını istemeyebilir. Olumlu tutuma sahip birisi ise çocuklarını tıp okuması için teşvik edebilir, sağlıktaki yenilikleri takip edebilir ya da bir hastane yapımı için bağışta bulunabilir (Ajzen, 1988, 1993).

Özetle, nesnelere, kuruluşlara, insanlara ya da olaylara yönelik tutumları sözel ya da sözel olmayan tepkiler yoluyla çıkarsanabilir. Bu tepkiler, tutum nesnelere yönelik algıları yansıtan bilişsel tepkiler, onun özelliklerini taşıyan inançlar, duygular ya da bunlara uygun davranışlar olabilir (Ajzen, 1988, 1993).

Tutum ve Davranış İlişkisi

Aradaki bağlantı çok basit olmasa da, tutum ve davranışlar arasında bir ilişki bulunmaktadır. Birincisi davranışlar tutumu etkilemektedir ve davranışları tutumları değiştirebilir (Smith ve Mackie, 1995).

İkincisi tutumlar davranışları etkiler. Tutum nesnesine karşı sahip olunan olumlu ya da olumsuz bakış açısı davranışlar üzerinde etkili olabilir (Smith ve Mackie, 1995).

Davranışlar ve tutumların ilişkili olması, bu ilişkinin her zaman birbirini takip ettiği anlamına gelmez. Bazen bir kişi medyadaki şiddet görüntülerinden nefret etse de, şiddet içerikli filmler izleyebilir. Çünkü tutum, davranışları etkileyen pek çok etkenden sadece birisidir. Davranışlar üzerinde tutumların etkisi bazen zayıflayıp iyice kaybolabilir ve sosyal normlar kişi için daha önemli hale gelebilir. Normlar daha zayıf olduğunda ya da toplumsal baskılar olmadığında ise tutumlar davranışları daha çok etkilemektedir (Smith ve Mackie, 1995).

Her davranış bir nesne ya da amaç, hareket, mekan ve zaman öğeleri içermektedir. Tutumlardan davranışı tahmin edebilmek için, davranış ve tutum ölçümleri benzer (correspond) olmalıdır, yani benzer öğelere sahip

olmalıdır. Ortak öge sayısı ne kadar artarsa davranış ve tutum arasındaki ilişki de o kadar artmaktadır. Ajzen ve Fishbein'e (1977) göre benzerlik ne kadar yüksekse, tutumlardan davranışları tahmin etme olasılığı o kadar yüksek olur (Akt. Michener ve diğerleri, 1990).

Davidson ve Jaccard'ın (1979) yaptığı bir çalışmada araştırmaya katılan kadınların doğum kontrolüne yönelik genel tutumu, doğum kontrol haplarına yönelik tutumu (nesne), doğum kontrol hapları kullanmaya yönelik tutumları (hareket ve nesne), iki yıl içerisinde doğum kontrol hapi kullanmaya ilişkin tutumları (hareket, nesne, zaman) ölçüldüğünde, üç ögenin bir arada olduğu durumda tutum ve davranış arasındaki ilişkinin daha yüksek olduğu görülmüştür (Akt. Michener ve diğerleri, 1990). Sonuç olarak tutum ölçümleri ile davranış ölçümleri arasındaki benzerlik yüksek olduğunda, tutum ölçümleri ile davranış ölçümleri arasındaki benzerliğin düşük olduğu durumlara göre davranışı tahmin etmede daha başarılı olunmaktadır.

Tutumların ölçülmesinde bilişsel, duygusal ve davranışsal ögelerin birlikte değerlendirilmesi gerekmektedir. Tutum ve davranış arasındaki ilişkinin düşük olduğu gösteren bulgular, bir çok tutum ölçümünün sadece duygusal ögeyi değerlendirdiğini ileri sürerek açıklanmıştır. Tutumun tamamen ölçülebilmesi için aynı zamanda bilişsel ve davranışsal ögelerin de değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu ögelerin ölçülmesi kişinin tutumunu değerlendirmenin alternatif bir yoludur ve ayrı değerlendirilmeleri davranışa ilişkin beklenti geliştirilmesini olanaklı kılmaz (Fishbein ve Ajzen, 1975).

Davranışın belirlenmesinde bu üç öge dışında diğer değişkenlerin hafifletici ve bağımsız etkileri de vardır. Örneğin kişi gerekli olan davranışı sergilemek için bir yeteneğe sahipse, yüksek tutum-davranış ilişkisi, bu yetenekten yoksunsa düşük bir ilişki söz konusudur. Bu durumda yetenek, davranışın kararlaştırılmasında tutum ile birbirini etkileyen bir değişken olarak görülmektedir. Diğer değişkenler davranışın belirlenmesinde tutumdan bağımsız bir etkide de bulunabilir. Örneğin tutuma önem vermeksizin davranış için gerekli olan yeteneğe sahip olan kişinin davranışta bulunma olasılığı, büyük olasılıkla yeteneği olmayan birisine göre daha yüksek

olacaktır. Bu görüşe göre diğer değişkenler, tutum ile birbirini etkilemez; fakat bunun yerine davranış üzerine doğrudan etkiye sahiptir (Fishbein ve Ajzen, 1975).

Tutum ve davranış arasındaki ilişki aynı zamanda tutumun kendi doğasından da etkilenir. Bu ilişkiyi etkileyebilecek özellikler; Bilişsel (cognitive) ve duygusal (affective) ögeler arasındaki tutarlılığın (consistency) derecesi, tutumun kişisel deneyimlerin temelini oluşturup oluşturmadığı, kişinin tutumunu beğenmesi, kabul etmesi ve zamanla durağan (değişmez) bir hal alıp almadığından etkilenir (Michener ve diğerleri, 1990).

Bilişsel (cognitive) ve duygusal (affective) ögeler arasındaki tutarlılık ne kadar yüksekse, tutum ve davranış arasındaki ilişki de o kadar yüksek olmaktadır. Örneğin, ölüm cezasının toplum düzenini korumak için gerekli olduğunu (bilişsel öge) düşünen birisi aynı zamanda ölüm cezasını gönülden destekliyorsa (duygusal öge), bilişsel-duygusal tutarlılık (consistency) yüksektir ve bu durumda davranış-tutum arasındaki ilişkinin de yüksek olması beklenir (Michener ve diğerleri, 1990).

Tutumlar ve davranışlar arasındaki ilişkiyi etkileyen bir diğer özellik de geçmiş deneyimlerdir. Eğer kişi geçmişte bir davranışta bulunmuşsa, muhtemelen gelecekte de bulunacaktır. Bu nedenle kişinin geçmişteki davranışlarına bakılarak, bir nesneye yönelik tutumu ve gelecekte aynı davranışlarda bulunup bulunmayacağı tahmin edilebilir (Michener ve diğerleri, 1990).

Kendi tutumunu kabul eden, kesin yargılarla konuşan bir kişinin ise kararsız olan bir kişiye göre davranışta bulunma olasılıkla daha yüksektir (Michener ve diğerleri, 1990).

Tutumların davranışı etkileyebilmesi için, etkin halde olması ve belleğimizde ulaşılabilir (accessible) bir yerde olması gerekmektedir (Michener ve diğerleri, 1990). Bazı bilgiler diğerlerine göre daha hızlı bellekten çağırılır ve karar, davranış ve tepkilerimizde etkili olur. Benzer bir

kavram, tutum ile davranış ilişkisi için de geçerlidir. Bazı tutumlar bellekten daha çabuk çağırılabilir ve böylece daha kolay bilinç düzeyine ulaşarak davranışı etkiler (Kağıtçıbaşı, 1999). Bir tutumun tekrar tekrar ifade edilmesi hem tutumun önemini hem de tutumun ulaşılabilirliğini artırmaktadır. Ulaşılabilirliği yüksek olan tutumlar önemlidirler ve kolaylıkla da değişmezler (Sakallı, 2001).

Tutumların bellekteki ulaşılabilirliği (accessibility), onların etkin hale geçmesinde etkilidir. Tutum genellikle tutum nesnesi ile karşı karşıya kalındığında etkin hale gelmektedir. Örneğin evde televizyon izlerken, televizyondaki değişik programlara yönelik tutumlar etkin hale gelecektir. Tutumlar tutum nesnesi ile karşı karşıya gelindiğinde bazen otomatik olarak etkin hale gelebilirken bazen de daha yavaş bir biçimde etkin hale gelebilir. Fazio ve Willams (1986), 1984 yılındaki başkanlık seçimlerinden önce haziran ve temmuz aylarında 245 kişilik bir örneklem grubuna Ronalt Reagan ve Walter Mondale'ya karşı tutumlarını sormuş ve kişilerin soruları ne kadar hızla cevapladıklarına (ulaşılabilirlik) bakmışlardır. Seçimden sonra kişilere oylarını kimlere verdikleri sorulduğunda, en hızlı yanıtlayan kişilerin kararlarının tutumlarıyla ilişkili olduğu görülmüştür (Akt.Michener ve diğerleri, 1990).

Davranışlar sadece tutumlardan değil aynı zamanda diğer insanların davranışlarından ve beklentilerinden de etkilenmektedir. Bazen tutumların başkaları tarafından öğrenilmesi olasılığı nedeniyle sıkıntı hissedilebilir. Özellikle tutumların başka insanlar tarafından onaylanmayacağı düşünüldüğünde, tutum ve davranış arasındaki ilişki büyük olasılıkla düşük olur.

Sonuç olarak, kişi güçlü bir tutuma sahipse ve ortamsal etkiler kişiyi cesaretlendiriyorsa davranış ve tutum arasındaki ilişki güçlüdür ve davranışın ortaya çıkma olasılığı artar. Ancak ortamsal etki kişinin tutumuyla uyumsuzsa ya da tutum zayıfsa tutum ve davranış birbirinden daha az etkilenmektedir (Michener ve diğerleri, 1990).

III. BÖLÜM

YÖNTEM

Bu bölümde, araştırmanın modeli, araştırma grubu, verilerin toplanması ve analizi konusunda açıklamalar yer almaktadır.

Araştırma Modeli

Bu araştırma, lise ve üniversite düzeyinde 14-21 yaş grubundaki 400 kişilik bir öğrenci ergen grubunun şiddete yönelik tutumlarını ölçmeyi amaçlayan betimsel bir araştırmadır. Araştırmada okuyan ergenlerin şiddete yönelik tutumlarının yaş ve cinsiyet değişkenleri açısından anlamı bir farklılık gösterip göstermediği incelenmiştir.

Araştırma Grubu

Bu araştırma, 2003-2004 eğitim-öğretim yılı içinde, lise bir, iki ve üçüncü sınıflar ile üniversite bir ve ikinci sınıflarda okuyan, toplam 400 kişilik bir ergen grubu üzerinde yapılmıştır. Araştırma grubundaki ergenlerin yaşları 14-21 arasında değişmektedir. Araştırmaya farklı gelir düzeylerine sahip, farklı okul türlerinde eğitim gören ergenler katılmıştır. Böylece öğrenci ergenler arasında farklı okul türlerinde eğitim gören ergenler bir arada değerlendirilebilmiştir. Araştırmaya ergenliğin son dönemlerini temsil edebilmesi amacıyla üniversite bir ve ikinci sınıf öğrencileri de dahil edilmiştir. Eksik doldurulan 20 ölçek formu değerlendirme dışı bırakılarak, değerlendirmeler toplam 400 kişiye ait ölçme aracı üzerinden yapılmıştır.

Araştırmaya katılan öğrencilerin yaş (Tablo 1), cinsiyet (Tablo 2) ve okul türlerine göre (Tablo 3) dağılımları aşağıdaki tablolarda gösterilmektedir.

Tablo 1
Araştırma Grubunda Bulunan Öğrencilerin Yaşa Göre Dağılımları

Yaş	Sayı	(%)
14	72	18.0
15	75	18.8
16	78	19.5
17	37	9.3
18	41	10.3
19	48	12.0
20	24	6.0
21	25	6.3
Toplam	400	100.0

Tablo 1’de görüldüğü gibi araştırma grubu 14-21 yaşları arasındaki 400 kişilik ergen grubundan oluşmaktadır. Grubun %18’ini 14 yaş grubu, %18.8’ini 15 yaş grubu, %19.5’ini 16 yaş grubu, %9.3’ünü 17 yaş grubu, %10.3’ünü 18 yaş grubu, %12’sini 19 yaş grubu, %6’sını 20 yaş grubu ve %6.3’ünü 21 yaş grubu ergenler oluşturmaktadır.

Tablo 2
Araştırma Grubunda Bulunan Öğrencilerin Cinsiyete Göre Dağılımları

Cinsiyet	Sayı	(%)
Erkek	205	51.3
Kız	195	48.8
Toplam	400	100.0

Tablo 2’de görüldüğü gibi araştırma 205 erkek (grubun %51.3’ü) ve 195 kız (grubun %48.8’i) ergen olmak üzere toplam 400 kişilik bir grup üzerinde yürütülmüştür.

Tablo3
Araştırma Grubunda Bulunan Öğrencilerin Okul Türlerine Göre Dağılımı

Okul Türü	Sayı	(%)
Genel Lise	91	22.8
Endüstri Mesl. Lisesi	86	21.5
Kız Mesl. Lisesi	82	20.5
A.Ü.Eğitim Bilimleri Fak.	86	21.5
A.Ü. Veterinerlik Fakt.	55	13.8
Toplam	400	100.0

Araştırma grubunun 22.8'i Genel lisede, %21.5'i Endüstri Meslek Lisesi'nde, %20.5'i Kız Meslek Lisesi'nde, %21.5'i Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi'nde ve %13.8'i Ankara Üniversitesi Veterinerlik Fakültesinde okumaktadır.

Araştırmaya katılan öğrencilerin, anne ve babalarının eğitim düzeyleri (Tablo 4), aylık gelir (Tablo 5) ve kardeş sayısına (Tablo 6) göre dağılımlarını gösteren tablolar aşağıda verilmiştir.

Tablo 4
Araştırma Grubunda Bulunan Öğrencilerin Anne ve Babalarının Eğitim Düzeyine Göre Dağılımları

Eğitim Düzeyi	Anne		Baba	
	Sayı	(%)	Sayı	(%)
Okur yazar değil	27	6.8	2	0.5
Okur yazar ancak ilkokul mezunu değil	26	6.5	8	2.0
İlkokul mezunu	176	44.0	115	28.8
Orta okul mezunu	66	16.5	89	22.3
Lise ve dengi okul mezunu	75	18.8	121	30.3
Yükseköğretim ya da üniversite mezunu	30	7.5	65	16.3
Toplam	400	100	400	100

Araştırma grubunda yer alan öğrencilerin annelerinin en çok ilk okul mezunu (%44), ikinci olarak lise ve dengi okul mezunu (%18.8) ve üçüncü olarak orta okul mezunu (%16.5) olduğu tabloda görülmektedir. Yüksek öğretim mezunu anneler grubun %7.5'ini oluşturmaktadır. Babaların en çok lise ve dengi okul mezunu (%30.3), ikinci olarak ilkokul mezunu (%28.8) ve üçüncü olarak orta okul mezunu (%22.3) olduğu görülmektedir. Yüksek öğretim mezunu babalar grubun % 16.3'ünü oluşturmaktadır. Okur yazar olmayan annelerin sayısı (27), babalardan (2) daha fazladır.

Tablo 5

Araştırma Grubunda Bulunan Öğrencilerin Aylık Gelire Göre Dağılımları

Aylık gelir	Sayı	(%)
500 milyondan az	125	31.3
500-1.500 arası	239	59.8
1.500 den fazla	36	9.0
Toplam	400	400

Araştırma grubunda yer alan ergenlerin ailelerinin aylık gelir dağılımına bakıldığında, ailesi 500 milyon ile 1 milyar 500 milyon arasında gelire sahip olan ergenler grubun %59.8'ini, 500 milyondan az gelire sahip olanlar grubun %31.3'ünü ve 1 milyar 500 milyondan fazla gelire sahip olanlar grubun %9'unu oluşturmaktadır.

Tablo 6
Araştırma Grubunda Bulunan Öğrencilerin Kardeş sayısına Göre Dağılımları

Kardeş Sayısı	Sayı	(%)
Yok	80	20.0
1	137	34.3
2	109	27.3
3	43	10.8
4	20	5.0
5	7	1.8
6	2	0.5
7	1	0.3
8	1	0.3
Toplam	400	100

Araştırma grubuna katılan ergenler kardeş sayısına göre incelendiğinde ilk üç sırada sırasıyla, bir kardeşe sahip olan ergenler (%34.3), iki kardeşe sahip olan ergenler (%27.3), ve kardeşi olmayan ergenler (%20) yer almaktadır. Yedi ve sekiz kardeşi olan ergenler yüzdeler en az (%0.3) olan gruptur.

Veri Toplama Aracı

Ergenlerin şiddete yönelik tutumlarını yaş ve cinsiyet açısından inceleyebilmek için son hali 10 maddeden oluşan "Ergenlerin Şiddete Yönelik Tutumları Ölçeği" geliştirilmiştir.

Likert tipi olarak geliştirilen ölçekte en düşük puan 10, en yüksek puan 50'dir. Ölçekten alınan puanların yüksek olması, şiddete yönelik olumlu bir tutuma sahip olmayı ifade etmektedir. Yani şiddete yönelik tutum ölçeğinden yüksek puan alan bir ergen, şiddeti onaylamakta ve şiddete yönelik olumlu tutuma sahiptir. Ölçekte tersten yorumlanacak maddeler bulunmamaktadır.

Verilerin Analizi

Araştırmada toplanan veriler gözden geçirilmiş, eksik ya da rastgele doldurulmuş olan ölçekler elenerek geri kalan ölçekler değerlendirmeye alınmıştır. Verilerin çözümlenmesinde SPSS 10.0 programı kullanılmıştır. Araştırma verileri cinsiyet, yaş, okul türü, ailenin aylık geliri, anne babanın eğitim düzeyi ve kardeş sayısına göre kodlanarak SPSS programına kaydedilmiştir. Veriler İlişkisiz Ölçümler İçin İki Faktörlü ANOVA ile çözümlenmiş ve sonuçlar değerlendirilmiştir. Bu tekniğin amacı gruplar arası iki faktörün bir bağımlı değişken üzerindeki etkisini ayrı ayrı test etmek yerine, faktörlerin temel etkilerini ve iki faktörün bağımlı değişken üzerindeki ortak etkisini eş zamanlı olarak test etmektir (Büyüköztürk, 2002).

Şiddete Yönelik Tutum Ölçeğinin Geliştirilmesi

Ölçeğin geliştirilme çalışmalarında öncelikle Ankara Mobil Lisesi ve Mimar Kemal Lisesi öğrencilerinden şiddete ilişkin görüşlerini ve duygularını anlatan bir kompozisyon yazmaları istenmiştir. Bu kompozisyonlardan yola çıkarak uygun biçimlerde tutum ifadeleri yazılmış ve bir madde havuzu oluşturulmuştur. Maddelerin oluşturulması sırasında duyuşsal, davranışsal ve bilişsel özellikleri yansıtan ifadeler oluşturulmaya çalışılmıştır. Hazırlanan 44 taslak madde 15 kişiden oluşan bir uzman grubuna sunulmuş dil, kapsam ve psikometrik özellikleri açısından incelenmiştir (Ek.1). Uzman grubunu oluşturan akademisyenler eğitim psikolojisi ve ölçme ve değerlendirme alanlarında çalışmaktadır. **“Uygun”, “değiştirilerek kullanılın” ve “kesinlikle çıkarılın”** boyutlarında incelenen maddeler daha sonra değerlendirilerek üzerinde gerekli değişiklikler yapılmıştır. Değerlendirme sonucunda, **“hiç katılmıyorum”, “katılmıyorum”, “karasızım”, “katılıyorum”, “tamamen katılıyorum”** seçeneklerinden oluşan, toplam 32 maddelik, 5’li likert tipi bir deneme formu hazırlanmıştır (Ek.2). Yapılan ön deneme uygulamasının ardından ergenlerin şiddete yönelik tutumlarını yaş ve cinsiyet açısından inceleyebilmek için son hali 10 maddeden oluşan **“Ergenlerin Şiddete Yönelik Tutumları Ölçeği”** geliştirilmiştir (Ek.3).

Ön Deneme Uygulaması

32 maddelik ön değerlendirme formu farklı yaş, cinsiyet ve okul tür ve düzeylerinden oluşan toplam 590 kişilik bir ergen grubuna 2003-2004 eğitim öğretim yılında uygulanmıştır. Eksik doldurulan 7 form değerlendirme dışı bırakılarak toplam 583 form değerlendirilmiştir. Ölçeğin deneme formunun uygulandığı grupların yaş, cinsiyet ve okul durumlarına ilişkin bilgiler Tablo 7, Tablo 8 ve Tablo 9'da verilmiştir.

Tablo 7
Ön Deneme Uygulamasına Katılan Öğrencilerin Yaşa Göre Dağılımları

Yaş	Sayı	(%)
14	22	3.8
15	141	24.2
16	127	21.8
17	137	23.5
18	67	11.5
19	41	7.0
20	33	5.7
21	15	2.6
Toplam	583	100

Tablo 7'de görüldüğü gibi deneme grubu 14-21 yaşları arasındaki 583 kişilik ergen grubundan oluşmaktadır. Grubun %3.8'ini 14 yaş grubu, %24.2'sini 15 yaş grubu, %21.8'ini 16 yaş grubu, %23.5'ini 17 yaş grubu, %11.5'ini 18 yaş grubu, %7'sini 19 yaş grubu, %5.7'sini 20 yaş grubu ve %2.6'sını 21 yaş grubu ergenler oluşturmaktadır.

Tablo 8
Ön Deneme Uygulamasına Katılan Öğrencilerin Cinsiyete Göre Dağılımları

Cinsiyet	Sayı	(%)
Erkek	303	52.0
Kız	280	48.0
Toplam	583	100

Tablo 8’de görüldüğü gibi gurubun % 52 si erkek, % 48’i kızlardan oluşmaktadır.

Tablo 9
Öğrencilerin Okudukları Okul Türlerine Göre Dağılımları

Okul Türü	Sayı	(%)
Fen Lisesi	105	18.0
Anadolu Lisesi	59	10.1
Genel Lise	138	23.7
Endüstri Mesl. L.	108	18.5
Kız M.L.	69	11.8
Eğitim Bil. Fak.	104	17.8
Toplam	583	100

Tablo 9’da görüldüğü gibi deneme grubunun %18’i fen lisesinde, %10.1’i Anadolu lisesinde, %23.7’si genel lisede, %18.5’i endüstri meslek lisesinde, %11.8’i kız meslek lisesinde, %17.8’i üniversitede (A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi) okumaktadır. Üniversitede okuyan öğrenciler 18-21 yaş gruplarından seçilmiştir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin, anne ve babalarının eğitim düzeyleri (Tablo 10), aylık gelir (Tablo 11) ve kardeş sayısına (Tablo 12) göre dağılımlarını gösteren tablolar aşağıda verilmiştir.

Tablo 10

**Ön Deneme Uygulamasına Katılan Öğrencilerin Anne ve Babalarının
Eğitim Düzeyine Göre Dağılımları**

Eğitim Düzeyi	Anne		Baba	
	Sayı	(%)	Sayı	(%)
Okur yazar değil	22	3.8	2	0.3
Okur yazar ancak ilköğretim mezunu değil	31	5.3	12	2.1
İlköğretim mezunu	207	35.5	128	22.0
Ortaokul mezunu	53	9.1	78	13.4
Lise ve dengi okul mezunu	113	19.4	120	20.6
Yükseköğretim ya da üniversite mezunu	157	26.9	243	41.7
Toplam	583	100	583	100

Araştırma grubunda yer alan öğrencilerin annelerinin en çok ilköğretim mezunu (%35.5), ikinci olarak yüksek öğretim ya da üniversite mezunu (%26.9) ve üçüncü olarak lise ve dengi okul mezunu (%19.4) olduğu tabloda görülmektedir. Babaların en çok yüksek öğretim ya da üniversite mezunu (%41.7), ikinci olarak ilköğretim mezunu (%22) ve üçüncü olarak lise ve dengi okul (%20.6) olduğu görülmektedir. Okur yazar olmayan annelerin sayısı (22), babalardan (2) daha fazladır.

Tablo 11**Ön Deneme Uygulamasına Katılan Öğrencilerin Aylık Gelire Göre Dağılımları**

Aylık gelir	Sayı	(%)
500 milyondan az	147	25.2
500-1.500 arası	314	53.9
1.500 den fazla	122	20.9
Toplam	583	100

Araştırma grubunda yer alan ergenlerin ailelerinin aylık gelir dağılımına bakıldığında, ailesi 500 milyon ile 1 milyar 500 milyon arasında gelire sahip olan ergenler grubun %53.9'unu, 500 milyondan az gelire sahip olanlar grubun %25.2'sini ve 1 milyar 500 milyondan fazla gelire sahip olanlar grubun %20'sini oluşturmaktadır.

Tablo 12**Ön Deneme Uygulamasına Katılan Öğrencilerin Kardeş sayısına Göre Dağılımları**

Kardeş Sayısı	Sayı	(%)
Yok	151	25.9
1	218	37.4
2	129	22.1
3	57	9.8
4	12	2.1
5	8	1.4
6	2	0.3
7	4	0.7
8	2	0.3
Toplam	583	100

Araştırma grubuna katılan ergenler kardeş sayısına göre incelendiğinde ilk üç sırada sırasıyla, bir kardeşe sahip olan ergenler (%37.4), kardeşi olmayan ergenler (%25.9), iki kardeşe sahip ergenler (%22.1) yer almaktadır. Sekiz ve altı kardeşi olan ergenler grubun en az (%0.3) yüzdelik dilimine sahiptir.

Şiddete Yönelik Tutum Ölçeğinin Faktör Analizi

Ölçeğin deneme formunda yer alan 32 maddenin faktör yapısını belirleyebilmek ve amaca uygun maddeleri seçebilmek amacıyla faktör analizi uygulanmıştır. Daha sonra, madde analizi uygulanarak madde toplam test korelasyonları hesaplanmıştır.

Faktör analizinde aynı yapıyı ölçmeyen maddelerin ayıklanmasında genellikle üç ölçüt dikkate alınmaktadır (Büyüköztürk, 2002). Maddelerin yer aldıkları faktördeki yük değerlerinin yüksek olması (0.45 ten yüksek olması iyi bir ölçüttür. Ancak uygulamada bu değer 0.30'a kadar indirilebilir.), maddelerin tek bir faktörde yüksek yük değerine sahip olup, diğerlerinde düşük yük değerine sahip olması ve faktörlerin herhangi bir maddede birlikte açıkladıkları ortak faktör varyansının yüksek olması gerekmektedir.

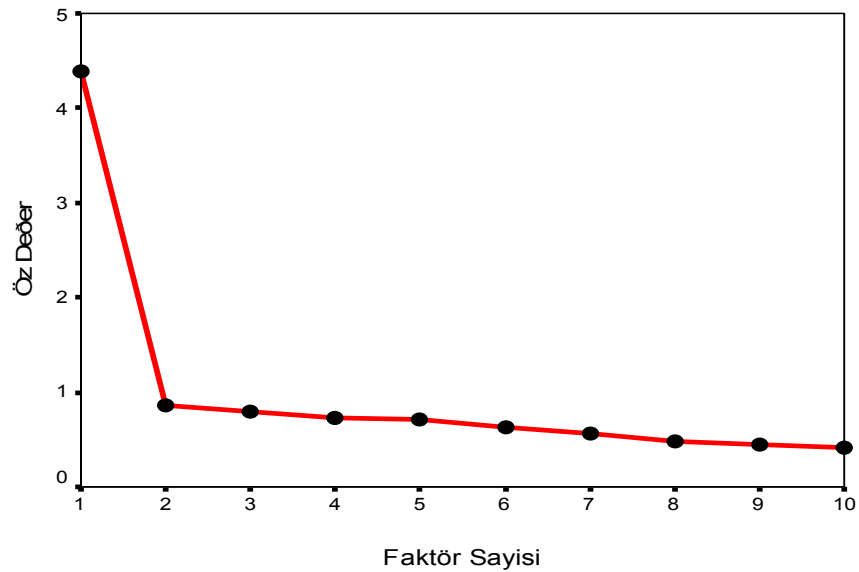
Faktör analizinin ilk aşamasında yapılan temel bileşenler analizi sonucunda yük değeri .40'tan daha düşük olan maddeler elenmiştir. Sonuçta öz değeri 1'den büyük olan 5 faktörlü bir yapı ortaya çıkmıştır. Bu faktörlerin varyansı açıklamadaki katkıları Tablo 13'te verilmiştir.

Tablo 13
Şiddete Yönelik Tutum Ölçeğinin Temel Bileşenler Analizi
Sonucunda Elde Edilen 5 Faktörün Öz Değer ve Açıklanan Varyansa
Katkıları

Faktör	Öz Değer	Açıklanan Varyans (%)	Toplam Varyans (%)
1	7.627	31.767	31.767
2	1.320	5.500	37.267
3	1.170	4.873	42.140
4	1.118	4.660	46.801
5	1.043	4.345	51.145

Tabloda görüldüğü temel bileşenler analizi sonucunda varyansın %51.145'ini açıklayan 5 faktörlü bir yapı elde edilmiştir. Ancak bu faktörlerdeki maddelerin yük değerleri birbirine çok yakın olduğu ve maddeleri isimlendirmede zorluk yaşandığı için diğer faktörlerde de yüksek yük değerine sahip olan maddeler elenerek çıkarılmıştır. Araştırmacı genelde maddelerin yük değerleri birbirine yakın olduğu ve eksen döndürme sonucunda çıkan faktörlerdeki maddelerin birbirine çok yakın ve isimlendirilmesi zor maddeler olması gerekçesiyle maddeleri yük değerlerine göre elemiş ve elemelerin sonucunda 10 madde ve tek faktörlük bir yapı belirmiştir. Şekil 2'de tek faktör yapısını gösteren çizgi grafiği ve Tablo 14'te tek faktörü gösteren temel bileşenler analizine ilişkin sonuçlar verilmiştir.

Şekil 2
Temel Bileşenler Analizinden Sonra Ede Edilen Tek Faktörü
Gösteren Çizgi Grafiği

Öz değere göre çizilen çizgi grafiğinde de tek faktör yapısı görülmektedir. Grafikte birinci faktör dikey ve belirgin bir düşüşle kendini gösterirken, sonraki faktörler yatay bir gidiş göstermektedir. Bu da bize ölçeğin tek bir faktör yapısı olduğunu ortaya koymaktadır.

Tablo 14
Şiddete Yönelik Tutum Ölçeğinin Temel Bileşenler Analizi
Soncunda Elde Edilen Tek Faktörün Öz Değer ve Açıklanan Varyansa
Katkıları

Faktör	Öz Değer	Açıklanan Varyans (%)	Toplam Varyans (%)
1	4.383	43.826	43.826

Temel bileşenler analizi sonucunda 10 maddenin öz değeri 1'den büyük olan tek faktör altında toplandığı görülmüştür. Bu tek faktörün ölçeğe ilişkin açıkladığı varyans %43,826'dır.

Şiddete yönelik Tutum Ölçeği'nin Faktör Analizi Sonuçları ve hesaplanan madde toplam korelasyonları Tablo 15'te verilmiştir.

Tablo 15
Şiddete Yönelik Tutum Ölçeği'nin Faktör Analizi Sonuçları ve
Madde Toplam Korelasyonları

Madde No	Faktör Ortak Varyansı	Faktör Yük Değeri	Madde Toplam Korelasyon Değeri
M30	.582	.763	.670
M21	.520	.721	.626
M28	.497	.705	.606
M17	.489	.700	.603
M19	.457	.676	.575
M29	.436	.660	.556
M31	.371	.609	.507
M24	.356	.597	.498
M15	.338	.581	.486
M10	.336	.580	.479

p< .01
alpha .85

Maddelerin yer aldıkları faktörlerdeki yük değerlerinin .45 ya da daha yüksek olması seçim için iyi bir ölçüttür (Büyüköztürk, 2002). Tablo 9'da görüldüğü gibi maddelerin yük değerleri 0.58'den başlamaktadır. Bu da bize maddelerin yük değerleri açısından kullanılabilir olduğunu göstermektedir. Ölçekteki maddelerin madde toplam korelasyon değerleri .47 ile .67 arasında değişmektedir. Her madde birbirleriyle ve ölçek puanlarıyla yüksek korelasyon göstermektedir.

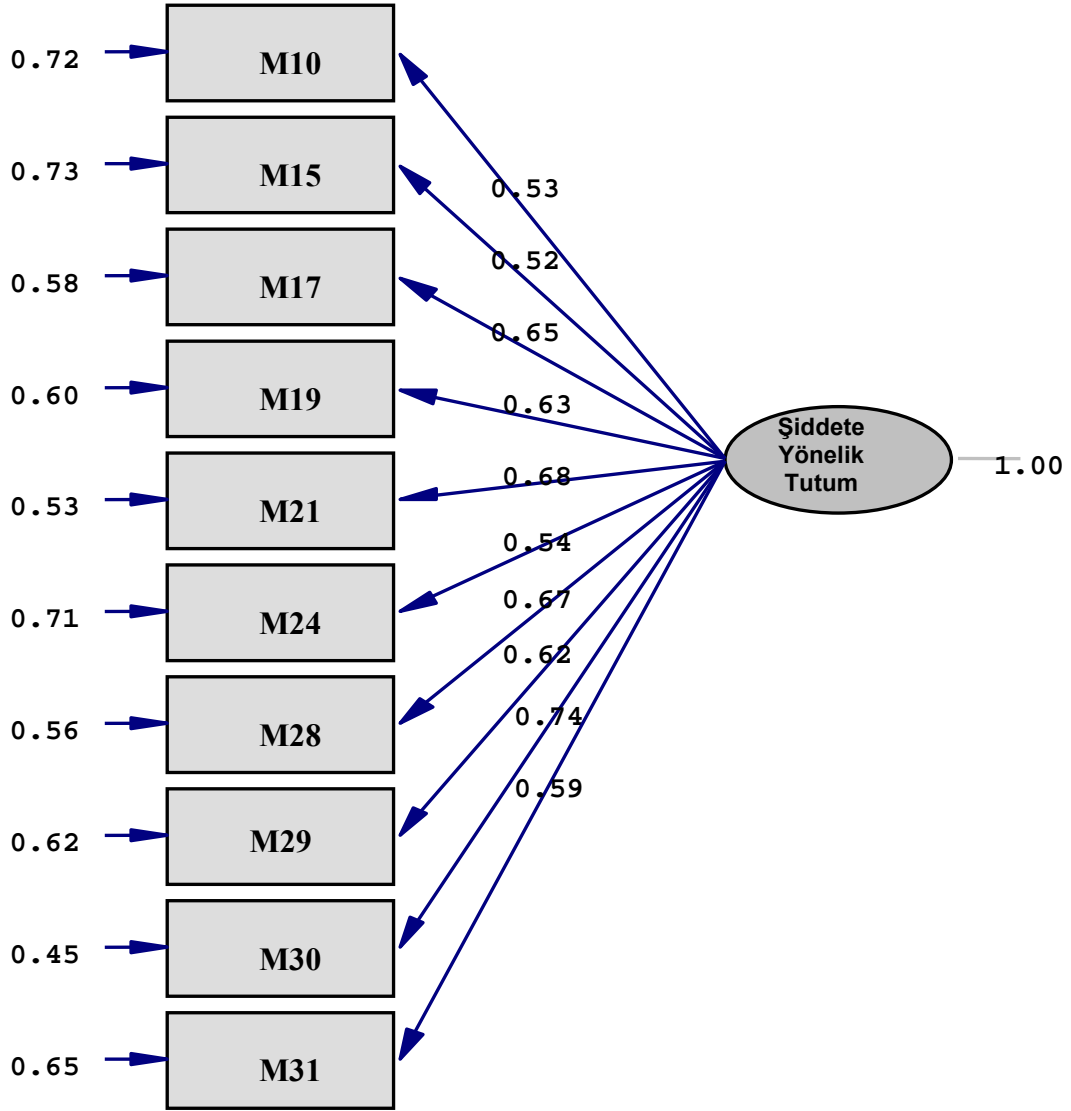
Doğrulayıcı (Confirmatory) Faktör Analizi

Ergenlerin şiddete yönelik tutumlarını ölçmeye yönelik geliştirilen tutum ölçeği üzerinde açımlayıcı (keşfedici, exploratory) faktör analizi ardından, ölçeğin tek faktörlü bir yapıya sahip olduğuna ilişkin elde edilen bulguları destekleyebilmek amacıyla doğrulayıcı (confirmatory) faktör analizi yapılmıştır. Floyd ve Widaman (1995), model geliştirmenin ilk basamaklarında en uygun yöntemin açımlayıcı (exploratory) faktör analizi olduğunu belirtmişlerdir. Araştırmanın ikinci basamağında, yani modelin hazırlanmış olduğu durumlarda ise doğrulayıcı (confirmatory) faktör analizini başarılı bir yöntem olarak sunmuşlardır (Akt. Heubeck ve Neill, 2000). Doğrulayıcı (confirmatory) faktör analizi sadece bir ölçme modeli içerir, yani model ölçülen değişkenler üzerinde faktörlerin doğrudan etkisine bakar bunlar da faktörler arası kovaryanslar ve ölçüm hatalarıdır. Açımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizi arasındaki en önemli fark; Açımlayıcı faktör analizinde tüm faktörler, ölçülen değişkenleri etkiler. Doğrulayıcı faktör analizinde araştırmacılar belli faktörlerin, ölçülen değişkenlere etkilerini baştan açıklar (Klem, 2000). Diğer bir deyişle, açımlayıcı faktör analizinde, değişkenler arası ilişkilerden hareketle faktör bulmaya yönelik bir işlem; doğrulayıcı faktör analizinde ise değişkenler arası ilişki konusunda daha önce saptanan bir hipotezin ya da kuramın test edilmesi söz konusudur (Büyüköztürk, 2002). Açımlayıcı faktör analizi ile belirlenen faktörler ile veri matrisindeki değişkenlerden yararlanılarak faktörler ile değişkenler arasında

bir uyum, yani yüksek korelasyon olup olmadığı doğrulayıcı faktör analizi ile incelenir (Özdamar, 2002).

Doğrulayıcı faktör analizine ilişkin her bir maddenin örtük değişkeni (ergenlerin şiddete yönelik tutumları) açıklamadaki katkısı (estimation değerleri) Tablo 16'da verilmiştir.

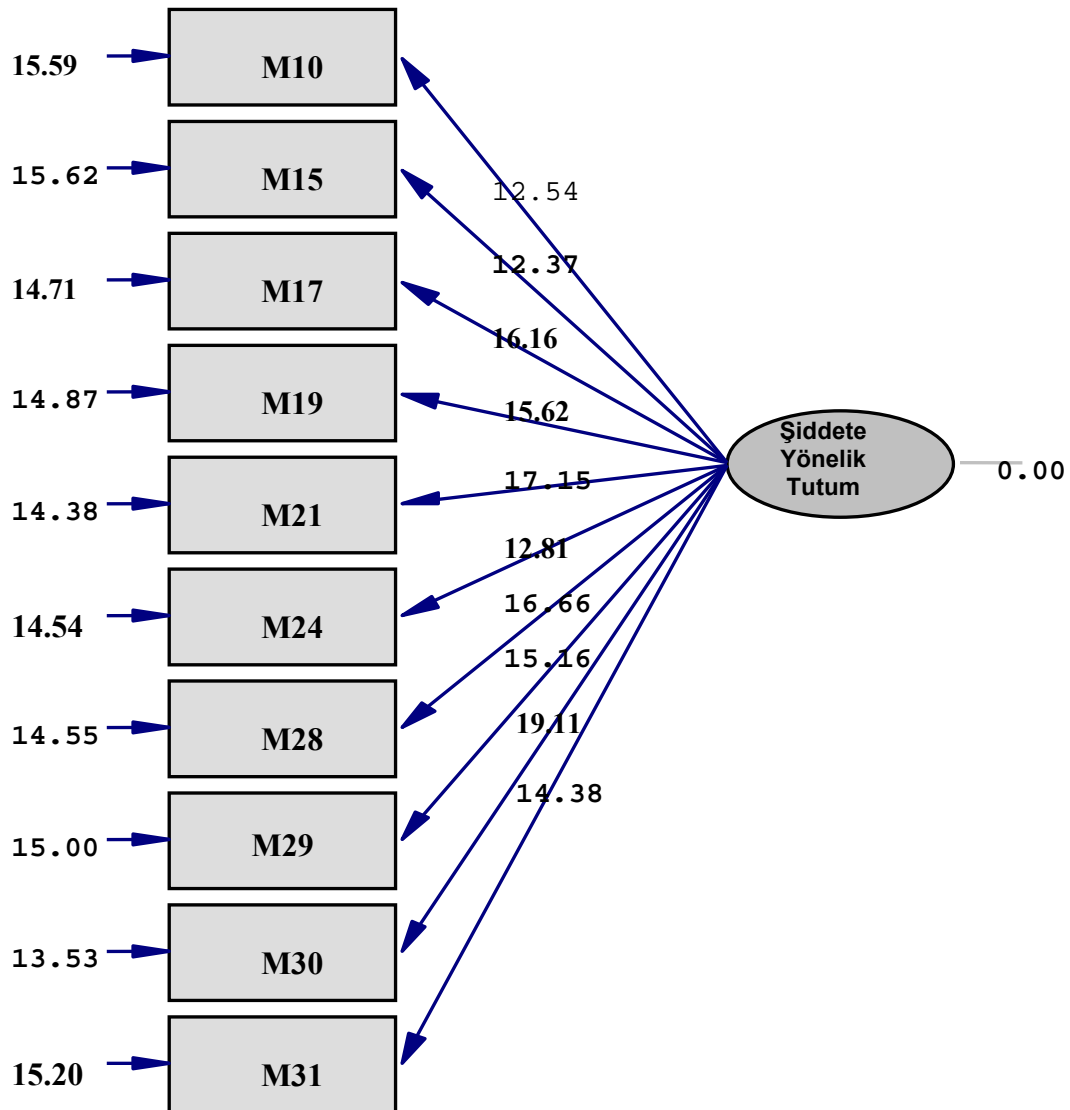
Tablo 16
Doğrulayıcı (Confirmatory) Faktör Analizine İlişkin Standardize
Çözümleme (Standardized Solution) Değerleri

Kay-Kare (X^2) :116.44 Sd: 35 $p < .01$ RMSEA= 0.065

Tablo 16'dan da öngörülebileceği üzere ölçekte doğrulayıcı faktör analizine ilişkin her bir maddeye ait standardize çözümleme değerleri (estimation değerleri) .52 ile .74 arasındadır.

Tablo 17
Doğrulayıcı (Confirmatory) Faktör Analizine İlişkin t Değerleri

Kay-Kare (X^2): 116.44 Sd: 35 $p < .01$ RMSEA= 0.065

Tablo 17'de görüldüğü üzere ölçekte doğrulayıcı faktör analizine ilişkin her bir maddeye ait standardize çözümlenme değerlerinin anlamlı olup olmadığını belirlemek için belirlenen t değerleri 12.37 ile 19.11 arasında değişmektedir. Hesaplanan t değerleri tüm maddeler için $p < .01$ düzeyinde anlamlı bulunmuştur.

Doğrulayıcı faktör analizine ilişkin fit indeksi değerleri (Goodness of Fit Statistics) Tablo 18'de verilmiştir.

Tablo 18

**Doğrulayıcı (Confirmatory) Faktör Analizine İlişkin Fit (Uyuşum) İndeksi
(Goodness of Fit Statistics) Değerleri**

Tutum	sd	χ^2	RMR	SRMR	GFI	AGFI	CFI	IFI	RFI	RMSEA
Faktör 1	35	116.44	0.037	0.037	0.96	0.94	0.95	0.91	0.91	0.06

χ^2 =Kay-Kare

RMR = Root Mean Square Residual

SRMR= Standardized RMR

GFI = Goodness of Fit Index

AGFI = Adjusted Goodness of Fit Index

CFI = Comparative Fit Index

IFI = Incremental Fit Index

RFI = Relative Fit Index

RMSEA= Root Mean Square Error of Approximation

χ^2 / df değerinin 3'ten küçük olması iyi bir değerdir, ancak 5'ten küçük olması kabul edilebilir (Klem, 2000). GFI ve AGFI'nin .95 'ten büyük olması iyi bir uyum göstergesi olarak kabul edilirken bu değer en az .90 olması yeterli bir doğrulayıcı uyum değeri olarak görülmektedir (Klem, 2000, Thompson, 2000). CFI' değerinin .90'dan büyük olması (Heubeck ve Neill, 2000) yeterli bir uyum (fit) değeridir. RMR 'nin .06 'dan küçük olması kabul edilebilir, .05'den küçük olması ise iyi bir değerdir. (Klem, 2000; Thompson, 2000). SRMR'nin .05'ten (Heubeck ve Neill, 2000) küçük olması kabul edilebilirken, RMSEA değerinin .08 ya da daha düşük olması (Heubeck ve Neill, 2000; Thompson, 2000) kabul edilebilir uygun hata tahminidir.

Yukarıda verilen uyum (fit) indeksi değerlerinin, söz konusu ölçeğin tek boyutlu bir yapıya sahip olduğuna kanıt için yeterli düzeyde olduğu gözlenmektedir.

Şiddete Yönelik Tutum Ölçeği'nin Madde Analizi

Bir sonraki aşamada, geliştirilen ölçek üzerinde madde analiz çalışması yapılarak %27'lik üst-alt gruplara ilişkin t değerleri hesaplanmıştır.

Tablo 19
Şiddete Yönelik Tutum Ölçeği'nin Madde Analizi %27'lik Üst ve Alt Gruplar İçin t Değerleri

Madde No	N	$\bar{X}$	Ss	t (Üst-Alt %27)	p
30	Üst	3.662	1.047	24.360	.000
	Alt	1.354	.565		
21	Üst	3.477	1.022	22.146	
	Alt	1.367	.621		
28	Üst	3.363	1.032	18.077	
	Alt	1.575	.689		
17	Üst	4.197	.819	22.940	
	Alt	1.841	.993		
19	Üst	3.439	3.439	18.169	
	Alt	1.430	1.430		
29	Üst	3.528	1.003	18.178	
	Alt	1.715	.749		
31	Üst	2.694	1.152	15.320	
	Alt	1.170	.481		
24	Üst	4.490	.685	15.462	
	Alt	2.816	1.172		
15	Üst	3.452	1.034	16.925	
	Alt	1.683	.806		
10	Üst	2.987	1.165	16.289	
	Alt	1.272	.624		

$p < .01$

Ölçekte %27'lik alt ve üst değerler için hesaplanan t değerleri tüm maddeler için $p < .01$ düzeyinde anlamlı bulunmuştur.

Şiddete Yönelik Tutum Ölçeğinin Güvenirliği

Ölçeğin 10 madde için Cronbach alpha güvenirlik katsayısı .85 olarak bulunmuştur. Spearman Brown iki yarım test güvenirliği .86 olarak bulunmuştur.

Güvenirlik katsayısının pozitif yönde ve oldukça yüksek olması arzulanmaktadır. Ancak .90 üzeri güvenirliği elde etmek genellikle zordur. Güvenirliğin .70-.80 olması durumu ölçme aracının araştırmada kullanılması için yeterli olarak görülmektedir (Özgüven, 1998). Bu bulgular bize ergenlerin şiddete yönelik tutumları ölçeğinin güvenilir bir şekilde kullanılabileceğini ve veri toplamak için uygun olduğunu göstermiştir.

Şiddete Yönelik Tutum Ölçeğinin Geçerliği

Ölçeğin geçerliği kapsam ve yapı geçerliği bakımından incelenmiştir. Ölçekteki maddelerin uzman görüşüne sunulması ve incelenmesi sonucunda ölçekte yer alan ifadelerin kapsam geçerliğini sağladığı görülmüştür. Ölçeğin yapı geçerliği incelenirken geliştirilen ölçek 400 kişilik araştırma grubuna uygulanmış, temel bileşenler analizi sonucu tek faktörlü bir yapı elde edilmiştir. Elde edilen faktörün % 43.826'lık bir varyansı açıkladığı görülmüştür. Sonuç olarak 10 maddeden oluşan likert tipi bir ölçek olan şiddete yönelik tutum ölçeği geçerli ve güvenilir bulunmuştur.

IV. BÖLÜM

BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde, araştırma sonucunda yapılan istatistiksel analizler ve bu analizler sonucunda elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Önce betimleyici, istatistikler, ardından analiz sonuçları sunulmaktadır. Veriler değerlendirilirken ölçek çalışması ardından iki temel değişken olan yaş ve cinsiyet değişkenleri ele alınarak , bu iki değişkenin şiddete yönelik tutumların farklılaşmasında etkisi olup olmadığı incelenmiştir.

Ergenlerin Şiddete Yönelik Tutum Ölçeğinden aldıkları puanlara ait betimleyici istatistikle Tablo 20’de verilmiştir.

Tablo 20
Ergenlerin Şiddete Yönelik Tutum Ölçeğinden Aldıkları Puanların
Frekans Dağılımı

	N	Ranj	Min.	Max.	$\bar{X}$	ss	Cronbach Alpha
Tutum Ölçeği	400	33	12	45	24.81	6.95	.85

Tablo 20’de görüldü gibi ergenlerin bu ölçekten aldığı en yüksek puan 45, en düşük puan ise 12 olmuştur. Ölçekten alınabilecek en yüksek puan 50, en düşük puan ise 10’dur. Ergenlerin ölçekten aldığı en düşük (12) ve en yüksek (45) puanlar değerlendirildiğinde, şiddete karşı olumsuz bir tutuma sahipler gibi görünse de standart sapmanın küçük olmayışı (6.95) ve alınan en küçük ve en yüksek puanların ölçekten alınabilecek en küçük (10) ve en yüksek (50) puana yakın oluşu şiddete yönelik olumlu ve olumsuz tutuma sahip iki uçta ergenin varlığına işaret etmektedir. Yani bu değerlerden grubun tutum puanlarının yüksek ya da düşük olduğunu söylemek olanaklı görülmemektedir.

Ergenlerin Şiddete Yönelik Tutumlarının Cinsiyete, Yaşa ve Cinsiyet ve Yaşın Ortak Etkilerine Göre Değerlendirilmesi

Ergenlerin Şiddete Yönelik Tutum Ölçeğinden aldıkları puanlara ait betimsel istatistikler Tablo 21'de verilmiştir.

Tablo 21
Ergenlerin Şiddete Yönelik Tutum Ölçeğinden Aldıkları Puanların Cinsiyet ve Yaşa Göre Betimsel İstatistikleri

	14-17			18-21			Toplam		
	N	$\bar{X}$	Ss	N	$\bar{X}$	ss	N	$\bar{X}$	ss
Kız	123	25.21	6.85	72	20.31	5.77	195	23.41	6.88
Erkek	102	27.56	7.00	103	24.74	6.26	205	26.15	6.77
Toplam	225	26.28	7.00	175	22.92	6.43	400	24.81	6.95

Araştırmaya 14-17 yaş grubunda 123 kız ve 102 erkek ergen olmak üzere toplam 225, 18-21 yaş grubunda 72 kız ve 103 erkek ergen olmak üzere toplam 175 ve genel toplamda 400 ergen katılmıştır.

Ergenlerin şiddete yönelik tutum ölçeği puanlarına ilişkin iki faktörlü ANOVA sonuçları Tablo 22'de verilmiştir.

Tablo 22

Ergenlerin Şiddete Yönelik Tutum Ölçeği Puanlarının Cinsiyet ve Yaşa Göre İki Faktörlü ANOVA Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	(p)
Cinsiyet	1105.929	1	1105.929	25.67	.000
Yaş (14-17 ve 18-21)	1435.430	1	1435.430	33.32	.000
Cx Y	104.072	1	104.072	2.416	.121
Hata	17057.182	396	43.074		
Toplam	19306.310	399			

Şiddete yönelik tutum ölçeğinde kızların ortalama puanı $\bar{X} = 23.41$ ve erkeklerin ortalama puanı $\bar{X} = 26.15$ 'tir. Bu iki grubun şiddete yönelik tutum ölçeğinden aldıkları puanlar arasındaki farkın anlamlı olduğu bulunmuştur [$F_{(1-396)} = 25.67$, $p < .01$]. Bu bulgu, şiddete yönelik tutumların cinsiyete göre anlamlı bir fark gösterdiği ve erkek ergenlerin kız ergenlere göre şiddeti daha çok onayladıkları biçimindedir. Bu bulgu literatürdeki açıklamalar ve yapılan çalışmalar ile benzerlik göstermektedir. Çok sayıda çalışma cinsiyetin tek başına şiddet için önemli bir risk etkeni olduğunu göstermektedir. Elliot (1993) ve Loeber'e (1998) göre erkekler kadınlara oranla şiddete daha yatkındırlar (Akt.Herrenkohl ve diğerleri, 2000). Oliver (1989) ve Spivak (1989) erkek çocukların yüksek düzeyde fiziksel saldırganlığı teşvik eden

rollerle toplumsallaşmasından dolayı şiddete daha eğilimli olduklarını belirtmektedirler (Akt.Herrenkohl ve diğerleri, 2000).

Erkek ergenlerin, kızlara göre şiddete yönelik daha olumlu bir tutuma sahip olmaları, toplum içinde erkeklerin yetiştirilme biçimlerinin kızlardan farklı olması, saldırganlığı teşvik eden rollerle toplumsallaşmasına ve ayrıca şiddeti erkekler için hoş görülmesine bağlanabilir. Kız çocuklarının ise uyumlu davranışları onaylanmaktadır.

Çocuk oyunları açısından incelendiğinde erkeklerin daha çok silah ve benzeri oyuncaklarla oynamaları bunun kaynakları arasında yer alabilir. Björkqvist, Lagerpetz, Kaukiainen (1991), araştırmalarında kız çocukların ilişkisel ve dolaylı, erkek çocukların ise fiziksel saldırgan davranışlarda bulduklarını belirtmektedirler. DiPietro (1981) çalışmasında, erkek ve kızların farklı nitelik ve modelde oyun oynadıklarını, sosyal etkileşimlerinin farklı olduğunu bulmuştur. Erkekler genelde birbirlerine karşı taşkın fiziksel temas içeren, uyarıcı oyuncaklarla oynamayı tercih etmişlerdir. Kızlarsa oyunlarında kendi koydukları kurallar, önerilerle genelde sözel oyunlarda kullanabilecekleri oyuncaklarla oynamaktadırlar. Etkileşim fiziksel temas içermez, sözeldir. Bu bulgular ışığında çocukluk döneminde kız ve erkek çocukların toplumsal cinsiyetin kazanımı ve oyun biçimleri açısından farklılaşmalarının, ileriki dönemlerde şiddete yönelik tutumlarda cinsiyet farklılığının oluşumunda temel sayılabilir.

Ergenlerin şiddete yönelik tutumlarını yaş faktörüne göre incelerken yaş grupları 14-17 ve 18-21 olarak iki gruba ayrılmış ve araştırmada bu iki grup arasında bir fark olup olmadığına bakılmıştır. Ergenlerin şiddete yönelik tutumlarının 14-17 ve 18-21 yaş gruplarına göre anlamlı bir farklılık gösterdiği bulunmuştur [$F_{(1-396)}=33.32$, $p<.01$]. 14-17 yaş grubundaki ergenlerin ($\bar{X}=26.28$), 18-21 yaş grubundaki ergenlere ($\bar{X}=22.92$) göre şiddete yönelik tutumları daha olumlu gözükmektedir. Bu bulgu şiddete yönelik tutumun ergenlikte yaş arttıkça daha az olumlu hale geldiğini ortaya koymaktadır. Başka bir deyişle 14-17 yaş grubundaki ergenler 18-21 yaş grubundaki ergenlere göre daha çok şiddet taraftarı olabilmektedirler. Leober ve

Stouthamer-Leober (1998) kurban ile doğrudan karşı karşıya kalmayı gerektiren, açık bir çatışma ve fiziksel yaralama tehdidi içeren açık (overt) davranışların yaşla birlikte azalmaya eğilimliyken, hırsızlık, sahtekarlık gibi doğrudan doğruya kurbanla karşı karşıya kalmayı gerektirmeyen, gizli ve sinsî davranışları içeren örtük (covert) davranışların artmaya eğilimli olduğunu belirtmektedir. Üçlü gelişimsel süreç modelinde (Triple-pathway model) yer alan açık (overt) süreç içerisinde küçük saldırganlıklar, zorbalıklar, fiziksel kavgalar ve silah kullanımları yer almaktayken, örtük (covert) süreç içerisinde, gizli, doğrudan görülemeyebilen davranışlar, yalan söyleme davranışları yer almaktadır. Ergenliğin ilk yıllarındaki saldırgan ve kaba kuvvete dayalı şiddet davranışları daha sonra yerini örtük (covert) davranışlara bıraktığında, tutumlarda da değişiklikler oluşması olasıdır. Bu dönemde tutumlar da davranışlar gibi örtük hale gelerek ulaşılabilirliği azalabilir.

Bu bulgu 14-17 yaş arasındaki ergenlerin, ergenliğin gelişim süreci içerisinde kimlik kazanımı ile karşı karşıya olmaları, arkadaş etkisine daha açık olmaları nedeniyle şiddete daha olumlu bir biçimde yaklaştıkları şeklinde de yorumlanabilir. Hawkins ve Herrenkohl'a (1998) göre, ergenlikte şiddetin en güçlü yordayıcılarından biri suç işleyen akranlarla bütünleşmektir (Akt.Herrenkohl ve diğerleri, 2000). Şiddet uygulayan ya da şiddeti cesaretlendiren arkadaşlara sahip olmak, şiddet kurbanı olma ya da şiddet uygulama riskini artırmaktadır (Krug ve diğerleri, 2002).

Ahlaki gelişim sürecinde yaşla birlikte gelişim söz konusudur. Karşılaşılan yeni bilişsel çatışma durumlarında ergenler geçmiş ahlaki yargıları kullanmazlar, yargılarını etkin olarak kendileri oluştururlar. Piaget'e göre de bilişsel olgunlaşma ve sosyal deneyimler ahlaki gelişimi sağlayan etmenlerdir (Elkind, 1978). Bu nedenle ileri yaş grubundaki ergenlerin şiddete yönelik tutumlarının daha az olumlu olması süreç içinde olağan görünmektedir.

Cinsiyetin ve yaş gruplarının, ergenlerin şiddete yönelik tutumları üzerindeki ortak etkisi ise anlamlı bulunmamıştır [$F_{(1-396)} = 2.416, p > .01$].

V.BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

Ergenlik döneminde meydana gelen şiddet ve saldırganlık olayları, bunların ortaya çıkış nedenleri ve gelişim biçimleri farklı araştırmacılarca incelenmiş ve giderek artan ergenlik dönemindeki şiddetin ve saldırganlığın önüne geçebilmek için farklı programlar ve yöntemler geliştirilmeye çalışılmıştır (Ellickson ve Saner, 1996; Ellickson ve Saner, 1997; Dahlberg,1998; Cillessen, 2002). Türkiye’de de ergenlik döneminde şiddet olaylarının son yıllarda artış gösterdiği gözlenmektedir. Ancak artan şiddetin nedenleri ve gelişim süreci gibi konularda yürütülmüş kapsamlı çalışmalara rastlanmamaktadır.

Bu çalışmada ergenlerin şiddete yönelik tutumları yaş, cinsiyet ve yaş ve cinsiyetin ortak etkisi açısından incelenmiştir.

Geliştirilen “Ergenlerin Şiddete Yönelik Tutumu Ölçeği” son hali 10 maddeden oluşan likert tipi bir ölçektir. Bu alanda Türkiye’de yapılmış çalışmalarda genel olarak uyarlanmış ölçek çalışmalarına rastlanmaktadır. Bu nedenle geliştirilen ölçeğin alandaki boşluğu doldurması beklenmektedir.

Araştırmada veriler, 2003-2004 eğitim-öğretim yılı içerisinde, lise bir, iki ve üçüncü sınıflar ile üniversite bir ve ikinci sınıflarda okuyan, 14-21 yaşları arasındaki toplam 400 kişilik bir ergen grubundan elde edilmiştir. Öğrencilerin %51.3’ü erkek (n=205) ve % 48.8’i kız (n=195) ergenden oluşmaktadır. Araştırma grubunun 22.8’i düz lisede (n=91), %21.5’i endüstri meslek lisesinde (n=86), %20.5’i kız meslek lisesinde (n=82), %21.5’i Ankara üniversitesi Eğitim bilimleri fakültesinde (n=6) ve %13.8’i Veterinerlik Fakültesinde (n=55) öğrencidir. Grubun %18’ini 14 yaş grubu (n=72), %18.8’ini 15 yaş grubu (n=75), %19.5’ini 16 yaş grubu (n=78), %9.3’ünü 17 yaş grubu (n=37), %10.3’ünü 18 yaş grubu (n=41), %12’sini 19 yaş grubu (n=48), %6’sını 20 yaş grubu (n=24) ve %6.3’ünü 21 yaş grubu (n=25) ergenler oluşturmaktadır.

Bu araştırmada elde edilen bulgulara göre erkek ergenler ($\bar{X} = 26.15$), kız ergenlere göre ($\bar{X} = 23.41$) şiddete yönelik daha olumlu bir tutuma sahiptirler [$F_{(1-396)} = 25.67$, $p < .01$]. Çok sayıda çalışma cinsiyetin tek başına şiddet için önemli bir risk etkeni olduğunu göstermektedir. Elliot (1993) ve Loeber'e (1998) göre erkekler kadınlara oranla şiddete daha yatkındırlar (Akt.Herrenkohl ve diğerleri, 2000). Oliver (1989) ve Spivak (1989) erkek çocukların yüksek düzeyde fiziksel saldırganlığı teşvik eden rollerle toplumsallaşmasından dolayı şiddete daha eğilimli olduklarını belirtmektedirler (Akt.Herrenkohl ve diğerleri, 2000).

Çocukluk döneminde kız ve erkek çocukların toplumsal cinsiyetin kazanımı ve oyun biçimleri açısından farklılaşmaları (Dipietro, 1981), ergenlik döneminde erkek ergenlerin kız ergenlere göre şiddete yönelik tutumlarının daha olumlu olmasının nedenlerinden biri olarak görülebilir. Diğer taraftan erkeklerin toplumsallaşma süreci içerisinde şiddeti bir sorun çözme yöntemi olarak kullanmalarının kızlara göre daha hoşgörüyle karşılanması bu davranışların pekişmesi ve şiddete daha olumlu bakmada etkili olabilir.

14-17 yaş grubundaki ergenlerin ($\bar{X} = 26.28$), 18-21 yaş grubundaki ergenlere ($\bar{X} = 22.92$) göre şiddete yönelik tutumları daha olumlu gzmektedir [$F_{(1-396)} = 33.32$, $p < .01$]. Ergenlik dönemi yetişkinliğe geçiş dönemi olarak ahlaki yargının oluşturulması, kimlik kazanımının gerçekleşmesi gibi açılardan kritik bir dönemdir. Yaşla beraber kazanılan deneyimler, karşılaşılan bilişsel çatışmalar sonucunda üretilen çözümler olayları değerlendirirken farklı açılardan bakabilme becerisini geliştirir. Ayrıca kabul görme gereksinimi, her dönemde önemli olmakla birlikte ergenlik döneminde kendisini daha çok gösterir (Adams, 1995). Bu dönemde akranların ailenin yerini alması, akran grupları içerisinde kabul görme ihtiyaı nedeniyle ergenler olumsuz etkilere diğer dönemlere göre daha açıktırlar. Dolayısıyla ergenlik döneminden yetişkinlik döneminde geçişte kimlik gelişiminde başarı, ahlaki gelişimde kat edilen yol ve olaylara bakış açısının

zenginleşmesi gibi etkenler şiddete yönelik tutumların değişim göstermesini beraberinde getirir.

Yaş ve cinsiyetin ergenlerin şiddete yönelik tutumları üzerindeki ortak etkisi anlamlı bulunmamıştır [$F_{(1-396)} = 2.416, p > .01$].

Ergenlerin ölçekten aldığı en düşük (12) ve en yüksek (45) puanlar değerlendirildiğinde, şiddete karşı olumsuz bir tutuma sahipler gibi görünse de standart sapmanın küçük olmayışı (6.95) ve alınan en küçük ve en yüksek puanların ölçekten alınabilecek en küçük (10) ve en yüksek (50) puana yakın oluşu şiddete yönelik olumlu ve olumsuz tutuma sahip iki uçta ergenin varlığına işaret etmektedir. Yani bu değerlerden grubun tutum puanlarının yüksek ya da düşük olduğunu söylemek olanaklı görülmemektedir.

Ergenlik döneminde meydana gelen şiddet olaylarının nedenleri incelendiğinde sadece bu dönemin özelliklerinden kaynaklanmadığı görülmektedir. Ergenlikte meydana gelen şiddet olayları, çocukluk yaşantıları, okul etkisi, toplumda şiddetin yaygınlığı, ailede şiddet yaşanması, medyanın etkisi, arkadaşların etkisi gibi pek çok değişik etkenden etkilenmektedir. Bu bağlamda gelecekte ergenlerin şiddete yönelik tutumlarını belirleyen etkenler incelenebilir. Aile, çocukluk dönemi, arkadaş etkisi gibi etkenlerin ergenlerin şiddete yönelik tutumlarının oluşumundaki etkileri açığa kavuşturulabilir. Bunlarla birlikte, şiddete yönelik tutumun oluşumunda televizyonlarda yayınlanan, bilgisayar oyunlarında sunulan şiddetin ve ergenlerin kendilerine örnek aldıkları kahramanların etkilerinin incelenmesi de farklı bir çalışma konusu olabilir.

Araştırmada ergenlik döneminde şiddete yönelik tutumun cinsiyete göre farklılıklar gösterdiği görülmektedir. Bu durumda şiddet davranışlarına yönelik olumlu tutumları değiştirmek amacıyla hazırlanabilecek programlarda, ortaya çıkan cinsiyet farklılığı da göz önünde bulundurulmalıdır.

Anababalar, öğretmenler gibi ergenlerin yakın iletişimde oldukları yetişkin gruplarının da ergenlerin şiddete yönelik yaklaşımları ve tutumları ile ilgili görüşleri alınarak bu iki çalışma karşılaştırılabilir.

Daha sonraki araştırmalarda ergenlerin şiddete yönelik tutumları ve şiddet olaylarına katılma oranları ya da ergenlerin benlik algılarıyla şiddete yönelik tutumları arasındaki ilişkiler incelenebilir. Araştırmada şiddete yönelik olumlu tutuma sahip olan ergenlerin, suça eğilimli arkadaşlarla ilişkileri, sigara, alkol gibi maddelerin kullanımı ve risk davranışlarında bulunma oranları karşılaştırılarak çok yönlü bir inceleme yapılabilir.

Araştırmada sosyoekonomik düzey başlangıçta bir değişken olarak ele alınmış ancak daha sonra sosyoekonomik düzeyi belirlemede yaşanan sıkıntılar nedeniyle bunun değişken olarak alınmaması uygun görülmüştür. Daha sonra yapılacak olan çalışmalarda sosyoekonomik düzey daha ayrıntılı biçimlerde belirlenerek ve daha kapsamlı bir biçimde ele alınarak ergenlerin sosyoekonomik düzey farklılıkları ve şiddete yönelik tutumları incelenebilir.

Bu araştırmada ergenlerin şiddete yönelik tutumları belirlenerek alanda bu konudaki açıklığa bir katkı sağlanmaya çalışılmıştır. Tutum bir davranışın ortaya çıkmasında tek başına yeterli bir neden olmamakla birlikte, davranışın yordanmasını sağlayan etkenlerden birisidir. Bu nedenle ergenlerin şiddete yönelik tutumlarının belirlenmesinin, daha sonraki yıllarda yapılabilecek olan ergenlerle ilgili şiddet çalışmalarına yol gösterici olması beklenmektedir. Ayrıca farklı cinsiyete, yaş gruplarına sahip farklı okullarda okuyan ergenlerin şiddete yönelik tutumlarının belirlenmesiyle önleyici eğitim programları düzenlenebilir ve daha ciddi ve toplumu etkileyen boyutlara ulaşmadan şiddet olaylarının önüne geçebilecek çalışmalar yapılabilir.

KAYNAKLAR

Adams, J.F. (1995). Ergenliği anlamak. (İçinde) B. Onur (Eds.), **Ergenliği anlamak** (sf.13-48). Ankara: İmge.

American Academy of Pediatrics. (2001,Nov.). Media violence, 108 (5), 06.10.2002 Web: <http://www.EBSCOhost.html>

Anderson, C.A. & Bushman, B.J. (2002). Human aggression. **Annual Reviews of Psychology**, **53**, 27-51.

Ajzen, I. (1988). **Attitudes, personality and behaviour**. Open Universty Pres: Milton Keynes.

Ajzen, I. (1993). Attitudes theory and and the attitude, behaviour relation. (İn) D.Krebs & P. Schmidt (Eds.), **New directions in attitude measurement** (sf. 40-53). New York: Walter de Gruyter.

Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu. (1995, Mayıs). **Ortaöğrenim gençleri arasında şiddet konulu kamuoyu araştırması**, Ankara.

Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu. (1997). **Türk ailesinde adolesanların sorunları**, Bilim serisi 100, Ankara .

Bensley,L. & Eenwyk, J.V. (2001). Bilgisayar games and real life aggression: Review of the literature. **Journal of Adolescent Health**. **29**, 244-257.

Beyers, M.J., Loeber, R., Wikström, P.H. & Stouthamer-Loeber, M. (2001). What predicts adolescent violence in better-off neighborhoods?. **Journal of Abnormal Child Psychology**, **29**(5),369-381.

Björkqvist, K., Lagerspetz, K.M.J. & Kaukianen, A. (1992). Do girls manipulate and boys fight? : Developmental trends in regard to direct and indirect aggression. **Aggressive Behavior**, **18**,117-127.

Borum, R. (2000). Assessing violence risk among youth. **Journal of Clinical Psychology**, **56**(10),1263-1288.

Büker, E. (1998). **Televizyonda şiddet**. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir .

Büyüköztürk, Ş. (2002). **Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı**. (1.Basım). Ankara: Pegem Yayıncılık.

Chisholm, F.J. (1995). Violent youth: Reflections on contemporary child-rearing practices in the united states as an antecedent cause. In L.L.Adler & F.L. Denmark (Eds), **Violence and the prevention of violence** (sf.47-59) London: Preager Publish.

Cillessen, A. (2002, May). Understanding the predictors of violent adolescent behavior. **USA Today Magazine**, **130**, 06.10.2002 Web: <http://www.EBSCOhost.htm>

Dahlberg, L.L. & Potter, L.B. (2001) Youth violence: Developmental pathways and prevention challenges. **American Journal of Prevention Medicine**, **20**,3-14.

Dahlberg, L.L. (1998). Youth violence in the United States: Major trends, risk faktors, and prevention approaches. **American Journal of Preventive Medicine**, **14**(4), 259-271.

Delikara, İ.T. (2000). **Ergenlerin akran ilişkileri ile suç kabul edilen davranışlar arasındaki ilişkinin incelenmesi**. Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Özel Eğitim Anabilim Dalı, Ankara.

Dipietro, J.A. (1981). Rough and tumble play: A function of gender. **Developmental Psychology**, **17**(1), 50-58.

Doğan, S. (2001). **Farklı sosyo-ekonomik düzeylere mensup ergenlik çağındaki kız ve erkeklerin saldırgan davranışlarıyla ana-baba tutumları arasındaki ilişkiler**. Yüksek lisans tezi, Kocaeli üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Kocaeli.

Eiser, J.R. (1988). **Attitudes and decisions**. Newyork: Routledge.

Elkind, D.(1978) **The child's reality: Three developmental themes**. LEA Publishers, New Jersey.

Ellickson, P. & Saner, H. (1996). Concurrent risk factors for adolescent violence. **Journal of Adolescent Health**, **19**, 94-103.

Ellickson, P. & Saner, H. (1997, Jun.). Profiles of violent youth: Substance use and other concurrent problems. **American Journal of Public Health**, **87**(6), 985-991.

Fishbein, M. & Ajzen, I. (1975). **Belief, attitude, intention and behaviour: An Introduction to theory and research**. Reading, MA: Adison-Wesley.

Flannery, D.J., Wester, K.L. & Singer, M.I. (2004). Impact of exposure to violence in school on child and adolescent mental health and behaviour. **Journal of Community Psychology**, **32**(5), 559-573

Fromm, E. (1994). **Sevgi ve şiddetin kaynağı** (6. Basım) (Çev: Y. Salman, N. İçten). İstanbul: Payel Yayıncılık.

Funk, J., Elliott, R., Bechtoldt, H., Pasold, T. & Tsavoussis, A. (2003, Feb.). The attitudes toward violence scale: Child version. **Journal of Interpersonal Violence**, **18**(2), 186-196.

Funk, J.B., Baldacci, H.B., Pasold, T. & Baumgardner, J. (2004). Violence exposure in real-life, bilgisayar games, television, movies and the internet: Is there desensitization?. **Journal of Adolescence**, **27**, 23-39.

Futris, T.G. & Mc Dowell, U. (2001). Teen dating violence: Are you aware?, 06.10.2002 Web: <http://www.ohioline.osu.edu/flm01/fs07.html>

Halpern, C.T., Olsak, S.G, Young, M.I., Martin, S.L. & Kupper, L.L. (2001,Oct). Partner violence among adolescents in opposite-sex romantic relationships: Findings from the national longitudinal study of adolescent health. **American Journal of Public Health**, **91**(10), 06.10.2002 Web: <http://www.EBSCOhost.htm>

Herrenkohl, T.I., Maguin, E., Hill, K.G., Hawkins, J.D. & Abbott, R.D. (2000). Developmental risk factors for youth violence. **Journal of Adolescent Health**, **26**, 176-186.

Heubeck, B.G. & Neill, J.T. (2000). Internal validity and reliability of the 30 item Mental Health Inventory for Australian Adolescents. **Psychological Reports**, **87**, 431-440

Kağıtçıbaşı, Ç. (1999). **Yeni insan ve insanlar**. (10. Basım) İstanbul: Evrim Yayıncılık.

Kahraman, K. (2000). **Aile yaşamlarında şiddet olan ergenlerin anne-babalarıyla olan ilişkilerini ve kendilerini değerlendirmeleri**. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Anabilim Dalı, İzmir.

Karaman-Kepenekçi, Y. & Çınkır, Ş. (2002). **Lise düzeyi öğrenciler arasında zorbalık**. Yayınlanmamış araştırma raporu, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi, Ankara.

Karataş, Z.B. (2002). **Anne baba saldırganlığı ile lise öğrencilerinin saldırganlığı arasındaki ilişkinin incelenmesi**. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Adana.

Klem, I. (2000). Structural equation modeling. In L.G. Grim & P.R. Yarnold (Eds), **Reading and understanding more multivariate statistics** (sf.227-259). Washington D.C.: American Psychological Association.

Krug, E.G., Mercy, A.J., Dahlberg, L.L., & Zwi, A.B. (2002, Oct.). The world report on violence and health. **The Lancet**, **360**, 1083-1082.

Loeber, R. & Stouthamer-Loeber, M. (1998, Feb.). Development of juvenile aggression and violence. **American Psychologist** **53**(2), 242-259.

Malik, S., Sorenson, S.B. & Aneshensel, C.S. (1997). Community and dating violence among adolescents: Perpetration and victimization. **Journal of Adolescent Health**, **21**, 291-302.

Michaud, Y. (1991). **Şiddet**. (Çev. C. Muhtaroglu). İstanbul: İletişim Yayınları. (Orijinal eserin yayın tarihi, 1988).

Michener, H.S., DeLamater, J.D & Schwartz, S.H. Genel Editor: R.K. Merton (1990). **Social psychology**. San Diego: Harcourt Brace Jovanovich.

O'keefe, M. (1997). Adolescents' exposure to community and school violence: Prevalence and behavioral correlates. **Journal of Adolescent Health**, **20**, 368-376

Öğülmüş, S. (1995) **Okullarda (Liselerde) şiddet ve saldırganlık**, Yayınlanmamış araştırma raporu, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi, Ankara.

Özdamar, K. (2002). **Paket programlar ile istatistiksel veri analizi (Çok değişkenli analizler) -2.** (4. Basım). Eskişehir: Kağan Kitabevi.

Özguven, İ.E. (1998). **Psikolojik testler.** (2. Basım). Ankara: PDREM Yayınları.

Palabıyıköğlü, R. (1997). Medya ve şiddet. **Kriz Dergisi**, 5(2), 123-126.

Pişkin, M. (2002, Kasım). Okul zorbalığı: Tanımı, türleri, ilişkili olduğu faktörler ve alınabilecek önlemler. **Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri (Educational Sciences: Theory & Practice)**, 2(2), 531-562.

Primavera, L.H & Herron, W.G. (1996). The Effect of viewing television violence on aggression. **International Journal of Instructional Media**, 23(2).

Sakallı, N. (2001). **Sosyal etkiler: Kim kimi nasıl etkiler?.** (1.Basım). Ankara: İmge.

Smith, E.R., & Mackie, D.M. (1995). **Social psychology.** New York: Worth Publishers.

Suderman, M. & Jaffe, P. (1993, Aug.). Violence in teen dating relationships: Evaluation of large scale primary prevention program, 06.10.2002 Web: <http://www.ifcc.on.ca/teendate.html>.

Tezcan, M. (1996, Kış-Bahar). Bir şiddet ortamı olarak okul. **Cogito**, 6-7, 105-108.

Thompson, B. (2000). Ten commandments of structural equation modeling. In L.G. Grim & P.R. Yarnold (Eds), **Reading and understanding more multivariate statistics** (sf.261-283). Washington D.C.: American Psychological Association.

Tsytsarev, S.V. & Callahan, C.V. (1995). Motivational approach to violent behaviour: A cross-cultural perspective. In L.L.Adler & F.L. Denmark (Eds), **Violence and the prevention of violence** (sf.47-59) London: Preager Publish.

Ünsal, A. (1996, Kış-Bahar). Genişletilmiş bir şiddet tipolojisi. **Cogito**, **6-7**, 29-36.

Vernberg, E. & Jacobs, A.K. (1999, Sep.). Peer victimization and attitudes about violence during early adolescence. **Jornal of Clinical Child Psychology**, **28**(3), 386-396.

Williams, S.A. & Myers, S.J. (2004, March/Apr.). Adolescent violence, **The ABFN Journal**, 31-34.

Wolfe, K.A. & Foshee V.A. (2003, Dec.). Family violence, violence expression styles and adolescent dating violence. **Journal of Family Violence**. **18**(6), 309-316.

Yılmaz, T. (2000). **Ergenlerde risk alma davranışlarının incelenmesi**. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı, İzmir.

EKLER

- 1-** Ergenlerin Şiddete Yönelik Tutumları Ölçek Çalışması Değerlendirme Formu
- 2-** Ergenlerin Şiddete Yönelik Tutumları Ölçeği Deneme Formu
- 3-** Ergenlerin Şiddete Yönelik Tutumları Ölçeği

EK 1
ERGENLERİN ŞİDDETE YÖNELİK TUTUMLARI ÖLÇEK ÇALIŞMASI DEĞERLENDİRME FORMU

NO	MADELER
1	Televizyonda kavga sahneleri kesinlikle gösterilmemelidir.
2	İnsanlar kavga ederek sorunları çözemezler.
3	Hiçbir koşulda kaba kuvvet kullanılmamalıdır
4	Sorunlar her zaman konuşularak halledilebilir
5	İki insan kavga ederken görüldüğünde birileri onları ayırmalıdır
6	Bir sorunu çözmek için tek yol kavga değildir
7	İnsanlar ne kadar uğraşırlarsa uğraşsınlar kavgaların önüne geçemezler
8	İnsanları eğitmek için hatalarını cezalandırmak gerekir
9	Hakkımı aramak için şiddete başvurmam gerekirse tereddüt etmem
10	İki insan kavga ederken diğerleri bunun dışında kalmalıdır
11	Bazı insanlar diğerleri tarafından itilmeyi hak eder
12	Anababalar eğitim amacıyla çocuklarına vurabilirler
13	Kavga etmek insanların sorunlarını kısa zamanda çözmelerini sağlar
14	Zaman zaman kaba kuvvet kullanmak insanı güçlü kılar
15	Birilerine kızdığında aklıma gelen ilk şey onun canını acıtmaktır
16	Bazı insanlar cezalandırılmayı gerçekten hak eder

17	Beni üzen insanların zarar görmelerini isterim
18	Fiziksel güç pek çok şeyi elde etmeyi sağlar
19	Gerektiğinde kaba kuvvet kullanmazsam ben zararlı çıkarım
20	İnsanların sorunlarını konuşarak çözmeye çalışması sadece zaman kaybıdır
21	Eğer birilerine kızılıyorsa ya da dövülüyorsa bunu hak edecek bir şeyler yapmıştır
22	Televizyonda kavga sahneleri gördüğümde rahatsızlık duyuyorum
23	Kavga eden birilerini gördüğümde sinirlenirim (üzülürüm)
24	Gazetelerde cinayet haberlerini okumaktan hoşlanmam
25	Birilerine fiziksel zarar verme fikri beni rahatsız eder
26	Hırpalanan birisini gördüğümde sinirlenirim
27	Küfür eden insanlar beni çok kızdırır
28	İnsanların benim gücümde korkmaları hoşuma gider
29	Vurdulu kırdılı filmleri izlemekten hoşlanırım
30	Filmlerdeki kavga sahnelerini izlemek hoşuma gidiyor
31	Birileriyle dövüşüğümde kendimi güçlü hissedirim
32	Sorunlarımı konuşarak çözmeye çalışırım
33	Kavga eden birilerini gördüğümde durup onları izlemek hiç hoşuma gitmez
34	Kavgalardan uzak durmaya çalışırım
35	Arkadaşlarımı kavga ederken görürsem onlara yardım etmek için ben de katılırım

36	Biri beni hırpaladığında ben de ona aynı davranışta bulunurum
37	Sık sık küfür ederim
38	Kızgın olduğumda birilerine vurduğum olmuştur
39	İnsanları sık sık azarladığım olmuştur
40	Biri bana bağırdığında ben de ona bağırırım
41	Birinin hakkımda dedikodu yaptığını duyarsam ben de onun hakkında olumsuz konuşurum
42	Eğer gerekliyse kavgadan kaçınmam
43	Birine sinirlendiğimde ona vurmam beni rahatlatır
44	Küfür etmek beni çoğu zaman rahatlatır

EK 2 ERGENLERİN ŞİDDETE YÖNELİK TUTUMLARI ÖLÇEĞİ DENEME FORMU

Sevgili Gençler;

Bu ölçek, siz gençlerin şiddete yönelik tutumlarınızı belirleyebilmek amacıyla düzenlenmiştir. Bu nedenle sizlerin düşüncelerini öğrenmek amacıyla bazı ifadeler hazırlanmıştır. Bu ifadelere ilişkin yanıtlarınız ne kadar samimi olursa, çalışmaya o kadar yararınız dokunacaktır.

Her ifadeyi dikkatle okuyunuz, ondan sonra yanıtlayınız. **Lütfen tüm ifadeler hakkında size uygun olan seçeneği işaretleyiniz. Boş bırakmayınız.**

Arka sayfada bazı ifadeler göreceksiniz, bu ifadeler size;

Hiç uygun değilse “kesinlikle katılmıyorum”

Uygun değilse “katılmıyorum”

Karar veremiyorsanız “kararsızım”

Uygunsa “katılıyorum”

Tamamen uygunsa “tamamen katılıyorum” u işaretleyiniz.

Vereceğiniz dikkatli ve samimi cevaplar için ve çalışmaya yapacağınız katkılardan dolayı size şimdiden teşekkür ederim.

Hicran ÇETİN

A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi

Yüksek Lisans Öğrencisi

KİŞİSEL BİLGİ FORMU

Lütfen aşağıdaki boşlukları doldurunuz.

Okul Adı: ..... **Ailenizin yaklaşık aylık geliri ne kadardır?**

Cinsiyetiniz: ..... 500 milyon TL'den az ( )

Yaşınız: ..... 500 milyon -1 milyar 500 milyon TL arası ( )

Sizin dışınızda kaç kardeşiniz var: .....1 milyar 500 milyon TL'den fazla ( )

Annenizin eğitim düzeyi nedir?

Babanızın eğitim düzeyi nedir?

Okur yazar değil ( ) Okur yazar değil ( )

Okur yazar ancak ilköğretim mezunu değil ( ) Okur yazar ancak ilköğretim mezunu değil ( )

İlköğretim mezunu ( ) İlköğretim mezunu ( )

Ortaokul mezunu ( ) Ortaokul mezunu ( )

Lise ve dengi okul mezunu ( ) Lise ve dengi okul mezunu ( )

Yüksek öğretim/Üniversite mezunu ( ) Yüksek öğretim/Üniversite mezunu ( )

	Hiç katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
1. İnsanlara karşı kaba kuvvet kullanılmasına karşıyım.					
2. Bir sorunu çözenin yollarından birisi kavgadır.					
3. Silah taşıyarak kendimi daha güvende hissederim.					
4. İnsanlar ne kadar uğraşırlarsa uğraşsınlar kavgaların önüne geçemezler.					
5. İki insanı kavga ederken görenlerin onları ayırmaya çalışması gerekir.					
6. Hakkım olanı elde etmek için şiddet kullanmam gerekirse kullanırım					
7. Televizyonda kavga sahneleri gördüğümde rahatsızlık duyarım.					
8. Anababalar eğitim amacıyla çocuklarını dövebilirler.					
9. Kavga eden birilerini görmek beni rahatsız eder.					
10. Kaba kuvvet kullanmak insanı duygusal olarak güçlü kılar.					
11. Bazı insanlar sert bir şekilde cezalandırılmayı hak eder.					
12. Gazetelerde cinayet haberlerini okumak beni tedirgin eder.					
13. Birilerine kızdığımda aklıma gelen ilk şey onun canını acıtmaktır.					
14. İnsanların sorunlarını konuşarak çözmeye çalışması zaman kaybına neden olur.					
15. Eğer birilerine vuruluyorsa bunu hak edecek bir şeyler yapmıştır.					
16. Dayak yiyen birisini gördüğümde üzülürüm.					
17. Gerektiğinde kaba kuvvet kullanırım.					
18. Beni üzen insanların maddi zarar görmelerini isterim.					

	Hiç katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
19. İnsanların fiziksel gücümde dolayı benden korkmaları hoşuma gider.					
20. Filmlerdeki dövüş sahnelerini izlemekten rahatsız olurum.					
21. Birileriyle dövüştüğümde kendimi güçlü hissedirim.					
22. Birilerine fiziksel zarar verme düşüncesi beni rahatsız eder.					
23. Arkadaşlarımı kavga ederken görürsem ben de kavgaya katılırım.					
24. Biri bana vurduğunda be de ona vururum.					
25. Küfür etmeyi severim.					
26. Kavgalardan uzak durmaya çalışırım.					
27. Birileriyle sorun yaşadığımda konuşarak çözmeye çalışırım.					
28. Biri beni kızdırdığında onunla kavga ederim.					
29. Birinin hakkımda olumsuz şeyler konuştuğunu duyarsam onunla kavga ederim.					
30. Birilerine sinirlendiğimde ona vurmam beni rahatlatır.					
31. Kavga etmek insanların sorunlarını kısa zamanda çözmelerini sağlar.					
32. Her an bir kavgaya karışabileceğim düşüncesiyle yanımda bıçak gibi kesici bir alet taşırım.					

Lütfen işaretlenmemiş boş ifade bırakmayınız.

EK 3

ERGENLERİN ŞİDDETE YÖNELİK TUTUMLARI ÖLÇEĞİ

Sevgili Gençler;

Bu ölçek, siz gençlerin şiddete yönelik tutumlarınızı belirleyebilmek amacıyla düzenlenmiştir. Bu nedenle sizlerin düşüncelerini öğrenmek amacıyla bazı ifadeler hazırlanmıştır. Bu ifadelere ilişkin yanıtlarınız ne kadar samimi olursa, çalışmaya o kadar yararınız dokunacaktır.

Her ifadeyi dikkatle okuyunuz, ondan sonra yanıtlayınız. **Lütfen tüm ifadeler hakkında size uygun olan seçeneği işaretleyiniz. Boş bırakmayınız.**

Arka sayfada bazı ifadeler göreceksiniz, bu ifadeler size;

Hiç uygun değilse “kesinlikle katılmıyorum”

Uygun değilse “katılmıyorum”

Karar veremiyorsanız “kararsızım”

Uygunsa “katılıyorum”

Tamamen uygunsa “tamamen katılıyorum” u işaretleyiniz.

Vereceğiniz dikkatli ve samimi cevaplar için ve çalışmaya yapacağınız katkılardan dolayı size şimdiden teşekkür ederim.

Hicran ÇETİN

A.Ü. Eğitim Bilimleri Enstitüsü

Yüksek Lisans Öğrencisi

KİŞİSEL BİLGİ FORMU

Lütfen aşağıdaki boşlukları doldurunuz.

<u>Okul Adı:</u>	<u>Ailenizin yaklaşık aylık geliri ne kadardır?</u>
<u>Cinsiyetiniz:</u>	500 milyon TL'den az ( )
<u>Yaşınız:</u>	500 milyon -1 milyar 500 milyon TL arası( )
<u>Sizin dışınızda kaç kardeşiniz var:</u>	1 milyar 500 milyon TL'den fazla ( )

Annelerinizin eğitim düzeyi nedir?

Okur yazar değil

( )

Okur yazar ancak ilköğretim mezunu değil

( )

İlköğretim mezunu

( )

Ortaokul mezunu

( )

Lise ve dengi okul mezunu

( )

Yüksek öğretim/Üniversite mezunu

( )

Babanızın eğitim düzeyi nedir?

Okur yazar değil

( )

Okur yazar ancak ilköğretim mezunu değil

( )

İlköğretim mezunu

( )

Ortaokul mezunu

( )

Lise ve dengi okul mezunu

( )

Yüksek öğretim/Üniversite mezunu

( )

	Hiç katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
1. Kaba kuvvet kullanmak insanı duygusal olarak güçlü kılar.					
2. Eğer birilerine vuruluyorsa bunu hak edecek bir şeyler yapmıştır.					
3. Gerekliğinde kaba kuvvet kullanırım.					
4. İnsanların fiziksel gücünden dolayı benden korkmaları hoşuma gider.					
5. Birileriyle dövüşüğümde kendimi güçlü hissederim.					
6. Biri bana vurduğunda be de ona vururum.					
7. Biri beni kızdırdığında onunla kavga ederim.					
8. Birinin hakkımda olumsuz şeyler konuştuğunu duyarsam onunla kavga ederim.					
9. Birilerine sinirlendiğimde ona vurmam beni rahatlatır.					
10. Kavga etmek insanların sorunlarını kısa zamanda çözmelerini sağlar.					

Lütfen işaretlenmemiş boş ifade bırakmayınız.